

СОВЕТ
КАЧЕЛИНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
АРСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ул.Центральная, д. 200, с.Качелино,
Арский муниципальный район, 422013

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АРЧА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
КӘЧЕ
АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫ
Үзәк урам, 200 йорт, Кәче авылы,
Арча муниципаль районы, 422013

Тел. (84366)52-3-93, факс (84366)52-3-93. E-mail: Kach.Ars@tatar.ru

---

Кәче авыл жирлеге Советы

КАРАРЫ

« 28 » декабрь 2021 ел

№ 14

Кәче авыл жирлеге Уставы проектына раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 статьясы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлдәгә 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы статьясы нигезендә Кәче авыл жирлеге Советы карар бирде:

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кәче авыл жирлеге Уставы проекты буенча гражданның тәкъдимнәрен исәпкә алу һәм фикер алышуда катнашу тәртібен 1 нче кушымта нигезендә расларга.

2. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кәче авыл жирлеге Уставы проекты буенча гавами тыңлаулар үткөрү һәм гражданның аның турында фикер алышуда катнашу тәртібен 2 нче кушымта нигезендә расларга.

3. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы «Кәче авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы проектына 3 нче кушымта нигезендә расларга.

4. Өлеге карарны Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында (<http://pravo.tatarstan.ru>) бастырып чыгарырга һәм Арча муниципаль районы рәсми сайтында (<http://arsk.tatarstan.ru>) һәм гражданның күпләп жыела торган урыннарда түбәндәгә адреслар буенча мәгълүмат стендларында урнаштырырга: ТР, Арча районы, Кәче авылы, Үзәк урам, 200 нче йорт; Чулпан авылы, Гагарин урамы, 7а нче йорт, Якты-Көн авылы, Якты урамы, 30а нчы йорт.

5. Устав проекты буенча кергән тәкъдимнәренә исәпкә алу, гомумиләштерү һәм карау буенча түбәндәгә составта эшче төркем төзәргә:

1) Мөхәмәтжанов Фәрид Рафаэл улы – 1 нче номерлы Кәче сайлау округы буенча депутат;

2) Гарифжанов Айрат Сабиржан улы – 2 нче номерлы Кәче сайлау округы буенча депутат;

3) Мөхәмәтғалиева Лилия Илгиз кызы – 9 нче номерлы Кәче сайлау округы буенча депутат.

6. Жирлек Советы депутатларының Кәче авыл жирлеге Уставы проектына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү буенча тәкъдимнәре эшче төркемгә 2021 елның 18 гыйнварына кадәр кертелә дип билгеләргә.

7. Гражданның Кәче авыл жирлеге Уставы проектына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү буенча тәкъдимнәре эшче төркемгә авторның Ф.и.а.и., туган елы, адресы күрсәтелеп, ТР, Арча районы, Кәче авылы, Үзәк урам, 200 нче йорт адресы буенча язма рәвештә жиберелә.

8. Кәче авыл жирлеге Уставы проектына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү буенча гавами тыңлауларны 2021 елның 20 гыйнварына билгеләргә.

9. Кәче авыл жирлеге Уставы проектына үзгәрешләр һәм өстәмәләр буенча кәргән тәкъдимнәренә өйрәнәп һәм гомумиләштереп, аны 2021 елның 15 февраленә кадәр Кәче авыл жирлеге Советы каравына кертәргә.

10. Әлеге карарның үтәләшен контрольдә тотуны үз өстемә алам.

Кәче авыл жирлеге башлыгы

Шаһиәхмәтов Р.Д.

*Кече авыл
жирлеге Советының
28.12.2020 ел, № 14
карарына 1 нче кушымта*

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге Уставы
проектына карата гражданнарның тәкъдимнәрен исәпкә алу тәртибе

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге Уставы проектына карата тәкъдимнәр Кече авыл жирлеге Советына ТР, Арча районы, Кече авылы, Үзәк урам, 200 нче йорт адресы буенча төзәтмәләр таблицасы рәвешендә язмача кертелә:

№	Пункт, пунктча	Карар проекты тексты	Төзәтмә тексты	Проектның төзәтмә кертелгән тексты	Төзәтмә авторы (Ф.И.А.и., адресы, эш, уку урыны)

Өлеге тәкъдимнәр Интернет челтәрендә Арча муниципаль районының рәсми сайтында һәм гражданнар күпләп жыела торган урыннарда ТР, Арча районы, Кече авылы, Үзәк урам, 200 нче йорт; Чулпан авылы, Гагарин урамы, 7а нче йорт, Якты-Көн авылы, Якты урамы, 30а нчы йорт адреслары буенча мәгълүмат стендларында урнаштырыла.

2. Гавами тыңлауларда чыгыш ясау хокукы белән катнашу турында гаризалар язма рәвештә яисә почта аша түбәндәге адрес буенча бирелә: ТР, Арча районы, Кече авылы, Үзәк урам, 200 нче йорт.

Гаризалар эш көннәрендә 8.00 сәгатьтән 17.00 сәгәتكә кадәр гавами тыңлаулар үткәру датасына кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча кабул ителә.

3. Гражданнарның тәкъдимнәре эшче төркем тарафыннан теркәлә һәм Кече авыл жирлеге Советына һәм башлыгына карау өчен тапшырыла.

Кече авыл жирлеге башлыгы

Шаһиәхмәтов Р.Д.

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге Уставы
проекты буенча гавами тыңлаулар уздыру
ТӨРТИБЕ

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге Уставы проектын карау буенча гавами тыңлаулар Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге Уставы нигезендә уздырыла.

2. Гавами тыңлаулар Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте, прокуратура органнары, сәяси партияләр, башка ижтимагый берләшмәләр, белгечләр, кызыксынган затларны чакырып үткәрелергә мөмкин.

3. Гавами тыңлауларда Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлегендә яшәүче һәркем катнашырга хокуклы.

4. Катнашучыларны теркәү гавами тыңлаулар башланарга 1 сәгать кала башлана.

5. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге башлыгы гавами тыңлауларда рәислек итә.

6. Гавами тыңлаулар рәислек итүченең кереш сүзе белән ачыла, ул утырышта катнашучыларга тикшерелә торган мәсьәләләрнең асылы, тыңлауларны үткәрү тәртибе турында хәбәр итә.

7. Беркетмәне рәсмиләштерү, кергән тәкъдимнәрне исәпкә алу өчен секретариат җитәкчесе һәм ике әгъзасы составында гавами тыңлаулар секретариаты сайлана.

8. Төп доклад белән Устав проектын эшләү буенча эшче төркем җитәкчесе чыгыш ясый.

9. Төп докладтан соң сүз гавами тыңлауларда катнашырга чакырылган катнашучыларга бирелә.

10. Чыгыш ясау хокукы белән гавами тыңлауларда катнашучылар гариза бирү вакытына бәйле рәвештә чират тәртибендә үз тәкъдимнәрен дәлилләү өчен чакырыла.

11. Гавами тыңлауларда катнашучыларның чыгышлары расланган регламент нигезендә дәвам итәргә тиеш.

12. Гавами тыңлауларда катнашучылар рәис рөхсәте белән чыгыш ясаучыларга чыгыш ясаганнан соң сораулар бирергә хокуклы.

13. Гавами тыңлауларда катнашучылар гавами тыңлаулар барышына тыкшынырга, аларны туктатырга һәм аларны үткәргә комачауларга хокуклы түгел.

14. Гавами тыңлаулар уздырганда тәртипне үтәү ачык тыңлауларда катнашу өчен мәжбүри шарт булып тора.

15. Гавами тыңлаулар үткөрү тәртибе бозылган очракта, рәислек итүче аларны тыңлаулар үткөрелә торган бинадан чыгарып жибөрүне таләп итәргә хоқуклы.

16. Чыгышлар тәмамланганнан соң, рәислек итүче гавами тыңлаулар секретариаты житәкчесенә гавами тыңлаулар барышында әйтелгән тәкъдимнәрне ачыклау өчен сүз бирә ала.

17. Гавами тыңлауларда катнашучыларның барлык кисәтүләре һәм тәкъдимнәре гавами тыңлаулар беркетмәсенә кертелә. Гавами тыңлаулар беркетмәсенә житәкче һәм секретариат әғзалары имза сала һәм ул Кәче авыл жирлегә материалларында саклана.

18. Гавами тыңлаулар нәтижәләре буенча бәяләмә гавами тыңлаулар секретариаты тарафыннан әзерләнә һәм халыкка житкерелергә тиеш.

19. Гавами тыңлаулар уздыруны оештыру һәм матди-техник тәэмин итү Кәче авыл жирлегә Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Кәче авыл жирлегә башлыгы

Шаһиәхмәтов Р.Д.

*Кәче авыл
жирлеге Советының
28.12.2021 ел, №14
карарына 3 нче кушымта*

«Кәче авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге

Уставы проекты

I бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 статья. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы «Кәче авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенә исеме һәм хокукый статусы

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы «Кәче авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге авыл жирлеге статусына ия.

2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме – Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы «Кәче авыл жирлеге» (алга таба текст буенча - Жирлек).

3. «Кәче авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы составына керә.

2 статья. Жирлекнең территориаль төзелеше

1. Жирлек территориясе составына Кәче, Чулпан, Якты-Көн, Кишмәт, Абжабар авыллары керә.

2. Жирлекнең административ үзәге - Кәче авылы.

3. Жирлек чикләре "Арча муниципаль районы" муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында" 2005 елның 31 гыйнварындагы 7-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.

4. Жирлек территориясе составына жирләр милек рәвешләренә һәм максатчан билгеләнешенә карамастан керә.

5. Жирлек чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

3 статья. Жирлектә гражданның жирле үзидарәне гамәлгә ашыру хокукы

1. Жирлектә жирле үзидарә Россия Федерациясе гражданны тарафыннан жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда катнашу юлы белән һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләрендә, шулай ук

әлеге Уставта каралган сайлау һәм жирле үзидарәнең башка органнары аша гамәлгә ашырыла.

2. Гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруга турыдан-туры, шулай ук үз вәкилләре аша женесе, расасы, милләте, теле, чыгышы, мөлкәти һәм вазифаи хәле, дингә, инанулары, жәмәгать берләшмәләренә каравына бәйсез рәвештә тигез хокуклы.

Жирлек территориясендә даими яки нигездә яшәүче чит ил гражданнары жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенәң халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

3. һәркем жирле үзидарә органнарына һәм вазыйфаи затларга турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагылучы документлар һәм материаллар белән танышу, шулай ук, әгәр законда башкача каралмаган булса, гражданнар тарафыннан жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында башка тулы һәм дәрәс мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

5. Жирле үзидарә органнары массакүләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка Жирлек һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең иң мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр чөлтәрен үстерү, социаль ташламалар турында, жәмәгать тәртибен саклауның торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында даими мәгълүмат бирәләр.

6. Гражданнар, оешмалар, әгәр аларның хокуклары һәм ирекләре бозылган дип санасалар, жирле үзидарә органнарының һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затларының карарларына, гамәлләренә (гамәл кылмавына) судта дөгъва белдерергә хокуклы.

4 статья. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирле үзидарә органнары структурасына Жирлек Советы, Жирлек башлыгы, Жирлек Башкарма комитеты, әлеге Устав нигезендә төзелә торган башка жирле үзидарә органнары керә.

2. Жирлек жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр керту юлы белән гамәлгә ашырыла.

5 статья. Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре

1. Жирлекләрнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:

1) Жирлек бюджеты проектын тәзү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап тәзү һәм раслау;

2) Жирлекнең жирле салымнарын һәм җыямнарын билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару;

3) Жирлекнең муниципаль милкәндәге мөлкәтне биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;

4) Жирлек торак пунктлары чикләрендә янгын куркынычсызлыгының беренчел чараларын тәәмин итү;

5) Жирлек халкын элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәәмин итү өчен шартлар тудыру;

6) Жирлектә яшәүчеләрнең ялын оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәәмин итү өчен шартлар тудыру;

7) Жирлек территориясендә физик культураны, мәктәп спортын һәм массакуләм спортны үстерү өчен шартлар тудыру, жирлектә рәсми физкультура-савыктыру һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

8) Жирлекнең архив фондларын булдыру;

9) Жирлек территориясен тәзекләндерү кагыйдәләрен раслау, аларның үтәлешен тикшереп тору, күрсәтелгән кагыйдәләр нигезендә жирлек территориясен тәзекләндерү оештыру;

10) адрес бирү кирәк булган объектларга адрес бирү, адресларны үзгәртү, юк итү, урам-юл чөлтәре элементларына (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яисә муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге юлларыннан тыш) исемнәр бирү, жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, әлегә исемнәрне үзгәртү, юк итү, мәгълүматны дөүлөт адреслар реестрында урнаштыру;

11) авыл хужалыгы җитештерүен үстерүдә ярдәм итү, кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) Жирлектә балалар һәм яшьләр белән эшлөү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның берләшмәләренә халык дружиналары эшчәнлегә өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортировка эшчәнлеген оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм жирләү урыннарын карап тоту;

16) Жирлек чикләрендә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне оештыру;

17) Жирлекнең торак пунктлары чикләрендә жирле өһәмияттәге автомобиль юлларында юл эшчәнлегә;

18) милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклап калуга һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) низагларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) Жирлек халкының күпләп ял итүе өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын тәзекләндерүне оештыру, моңа гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр бие полосаларына ирекле керүен тәмин итү дә керә;

20) үзбелдекле төзелгән корылманы жимерү турында Россия Федерациясе гражданнык законнары нигезендә карар кабул итү, үзбелдекле төзелгән корылманы жимерү яисә аны капитал төзелеш объектларын рөхсәт ителгән төзүнең, реконструкцияләүнең жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләрендә, территорияне планлаштыру документларында яисә федераль законнарда билгеләнгән капитал төзелеш объектлары параметрларына туры китерү турында карар кабул итү.

2. Федераль законнар нигезендә Жирлекнең жирле үзидарә органнары Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә Жирлек бюджетыннан муниципаль район бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар исәбеннән Арча муниципаль районының жирле үзидарә органнары белән аларга жирле өһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү буенча үз вәкаләтләренә бер өләшен гамәлгә ашыруны тапшыру турында килешүләр төзәргә хокуклы.

6 статья. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлекләренә жирле өһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләренә хәл итүгә хокуклары

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары түбәндәгеләргә хокуклы:

- 1) Жирлек музейларын оештыру;
- 2) Жирлектә нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр кылу;
- 3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;
- 4) Жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыруга бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;
- 5) Россия Федерациясә халыкларының милли-мәдәни үсешенә ярдәм күрсәтү һәм жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру;
- 6) Жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;
- 7) муниципаль янгын сагы булдыру;
- 8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
- 9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү;
- 10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре оешмалары тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү;
- 11) торак законнары нигезендә муниципаль торак фондыннан социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча гражданның торак урыннары биру;
- 12) Жирлек территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итүне гамәлгә ашыру;
- 13) "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында" 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру;
- 14) инвалидлар, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затларга адаптив спорт, адаптив физик культураны үстерүгә ярдәм күрсәтү;

15) "Кулланучылар хокукларын яклау турында" 1992 елның 7 февралендәге № 2300-1 Россия Федерациясе Законнда каралган кулланучылар хокукларын яклау чараларын гамәлгә ашыру.

16) участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәр элге вазыйфаны биләгән вакытка торак урыны бирү;

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары элге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләрне хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы (аларга "Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 19 статьясы нигезендә тапшырылмаган), әгәр бу федераль законнарда каралган булса, шулай ук Жирлек бюджеты керемнәре исәбенә, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм түләүләрнең өстәмә нормативлары буенча салым керемнәреннән тыш, башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә кермәгән һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән аларның компетенциясеннән төшереп калдырылмаган башка мәсьәләләрне хәл итәргә хокуклы.

7 статья. Муниципаль күзәтчелек (контроль)

1. Жирле үзидарә органнары жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча кабул ителгән муниципаль хокукый актларда билгеләнгән таләпләрне үтәүне, ә тиешле контроль төрләре федераль законнар белән жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән очракта, шулай ук федераль законнарда, Россия Федерациясе субъектлары законнарында билгеләнгән таләпләрнең үтәлешенә муниципаль контроль оештыралар һәм гамәлгә ашыралар.

2. Юридик затларга, шәхси эшкуарларга муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга, тикшерүләр үткәрәгә һәм уздыруга бәйлә мөнәсәбәтләргә карата "Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм шәхси эшкуарларның хокукларын яклау турында" 2008 елның 26 декабрәндәге 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

8 статья. Жирлекнең муниципальгара хезмәттәшлектә катнашуы

Жирлекнең муниципальгара хезмәттәшлектә катнашуы жирле үзидарә турында федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

9 статья. Жирле үзидарэ органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарэ органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре түбәндәгечә гамәлгә ашырыла:

1) Жирлекнең жирле үзидарэ органнарының Жирлекнең социаль-икътисадый үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда катнашуы;

2) Жирлекнең жирле үзидарэ органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;

3) даими яисә вакытлыча координация, консультация, киңәш бирү һәм башка эш органнары булдыру;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Жирлек Советының закон чыгару инициативасы;

5) законнарда билгеләнгән үзара мөнәсәбәтләрнең башка рәвешләре.

10 статья. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Жирлектә муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне дә кертәп, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләү, муниципаль хезмәтне үтү шартлары һәм тәртибе "Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында" 2007 елның 02 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, 2013 елның 25 июнәндәге N 50-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы кодексы һәм Жирлекнең муниципаль хокукый актлары буенча гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ТУРЫДАН-ТУРЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУ ФОРМАЛАРЫ

11 статья. Жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның турыдан-туры катнашуы

Жирлек халкы жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыра һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге рәвешләрдә катнаша:

1) жирле референдум;

2) муниципаль сайлаулар;

3) депутатны, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирү;

4) Жирлек чикләрен үзгөртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;

5) гражданның хокукый инициативасы;

6) территориаль ижтимагый үзидарә;

7) гавами тыңлаулар, ижтимагый фикер алышулар;

8) гражданның жыелышы;

9) гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы);

10) гражданның сораштыру;

11) жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы

12) гражданның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре;

13) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар;

14) гражданның жыены;

Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар белән, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

12 статья. Жирле референдум

1. Жирле референдум жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә турыдан-туры халык тарафыннан хәл итү максатларында уздырыла.

2. Жирле референдум "Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм "Жирле референдум турында" 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып үткәрелә.

Жирле референдумда катнашу өчен гражданның хокуклары гарантияләре, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм уздыру тәртибе

федераль закон һәм "Жирле референдум турында" 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнә.

3. Жирле референдумда яшәү урыны Жирлек чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокуклы. Россия Федерациясе гражданны жирле референдумда гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерү нигезендә яшерен тавыш бирү юлы белән катнаша.

4. Жирле референдумны уздыру турындагы карар Жирлек Советы тарафыннан түбәндәге инициатива буенча кабул ителә:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданны;

2) уставларында сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашу каралган һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытта теркәлгән сайлау берләшмәсе, башка иҗтимагый берләшмә;

3) Жирлек Советы һәм Жирлек башлыгының бергә күрсәткән инициативасы;

5. Гражданны, сайлау берләшмәләре, башка иҗтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдум билгеләү шарты булып әлеге инициативаны хуплап имзалар жыю тора, аларның саны Жирлек территориясендә теркәлгән референдумда катнашучылар санының биш процентын тәшкил итәргә тиеш, ләкин 25 имзадан да ким була алмый.

6. Жирлек Советы һәм Жирлек башлыгы тарафыннан бергә чыгарылган референдум уздыру инициативасы Жирлек Советы карары һәм Жирлек башлыгы карары белән рәсмиләштерелә.

7. Жирлек Советы жирле референдумны жирле референдум үткәру инициативасы турындагы документлар Жирлек Советына кергән көннән соң 30 көн эчендә билгели.

Жирле референдум Жирлек Советы тарафыннан тиешле срокларда билгеләнмәгән очракта, референдум гражданнының, сайлау берләшмәләренең, Жирлек башлыгының, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарының, Татарстан Республикасы Сайлау комиссиясенең яисә прокурорның мөрәҗәгәте нигезендә суд тарафыннан билгеләнә. Суд тарафыннан билгеләнгән жирле референдум Жирлекнең сайлау комиссиясе тарафыннан оештырыла, ә аны уздыруны тәмин итү Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма органы яисә жирле референдумны үткәруне тәмин итү суд тарафыннан йөкләнгән башка орган тарафыннан гамәлгә ашырыла.

8. Тавыш бирү йомгаклары һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

9. Жирле референдумда кабул ителгән карар Жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфаи затлары яисә жирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

10. Жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарның үтәлешен әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүләшү нигезендә тәэмин итәләр.

11. Жирле референдумны уздыру турындагы карарга, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карарга карата дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гражданныр, жирле үзидарә органнары, прокурор, федераль закон белән вәкаләт бирелгән прокурор тарафыннан суд тәртибендә шикаять бирелергә мөмкин.

13 статья. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар, гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә яшерен тавыш биреп, Жирлек Советы депутатларын сайлау максатыннан уздырыла.

2. Жирлек Советы депутаты итеп тавыш бирү көненә 18 яшькә житкән һәм сайлау хокукына ия Россия Федерациясе гражданы сайланырга мөмкин.

3. Муниципаль сайлаулар Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлауларны билгеләү турындагы карар тавыш бирү көненә кадәр 90 көннән дә иртәрәк һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Әлеге карар кабул ителгән көненнән соң 5 көннән дә соңга калмыйча массакуләм мәгълүмат чараларында рәсми басылып чыгарга тиеш.

Сайлаулар вакытыннан алда билгеләнгәндә, әлеге статьяда күрсәтелгән сроклар кыскартылырга мөмкин, әмма кимендә өчтән беренә генә.

Федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән очракларда, муниципаль сайлаулар Жирлек сайлау комиссиясе яисә суд тарафыннан билгеләнә.

4. Муниципаль сайлауларны әзерләү һәм уздыру үз компетенцияләре чикләрендә Сайлау комиссиясенә йөкләнә.

5. Жирлек Советы депутатларын сайлаулар "Россия Федерациясе гражданныр сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль

законда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгелэнгән тәртиптә уздырыла.

6. Жирлек Советы депутатлары сайлау округына сайлаучылар вәкиллегең уртача нормасы нигезендә төзелә торган бермандатлы сайлау округлары буенча сайлана.

7. Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын жыйган теркәлгән кандидат бермандатлы сайлау округы буенча сайланган дип таныла.

Өгәр Жирлек Советы депутатларын сайлауларда бермандатлы сайлау округында тавыш бирү бер кандидатура буенча үткөрелсә, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучылар тавышларының кимендә 50 процентын жыйган кандидат сайланган дип санала. Теркәлгән кандидатлар тавышларны бертигез жыйса, алданрак теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Жирлек Советы депутатларын сайлауларның нәтижәләре рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

14 статья. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән Жирлек башлыгы, законда һәм әлеге Уставта билгелэнгән нигезләрдә һәм тәртиптә сайлаучылар тарафыннан чакыртып алынырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алуның нигезләре булып депутатның сайлаучыларның аңа карата ышанычын шик астына куя торган суд тәртибендә расланган конкрет хокукка каршы карарлары яки гамәлләре (гамәл кылмавы) һәм депутат бурычларын яисә Жирлек Башлыгы вазыйфаларын башкармау, депутат, Жирлек башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр кылу һәм Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарын һәм башка норматив хокукый актларын, әлеге Уставны һәм башка муниципаль норматив хокукый актларны бозу тора.

3. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү халык инициативасы буенча уздырыла.

4. Чакыртып алу буенча тавыш бирүне уздыру инициативасын күрсәтү һәм аны хуплап гражданныр имзаларын жыю өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукына ия кимендә 10 кешедән торган инициатив төркем төзелә.

5. Инициатив төркем инициатив төркемне теркәү турында үтенечнамә белән Жирлекнең сайлау комиссиясенә мөрәжәгать итә. Инициатив төркем үтенечнамәсендә депутатны чакыртып алу өчен нигез булып торучы конкрет хокукка каршы карары яисә гамәле (гамәл кылмавы) күрсәтелергә тиеш,

инициатив төркемнең һәр әгъзасының һәм Жирлек территориясендә аның исемненнән эш итәргә вәкаләтле затларның фамилиясе, исеме, атасының исеме, туу датасы, паспортының яисә граждандан паспортын алыштыра торган документының сериясе, номеры һәм аны бирү датасы, шулай ук инициатив төркемнең һәр әгъзасының һәм аның исемненнән эш итәргә вәкаләтле затларның яшәү урыны адресы күрсәтелергә тиеш. Инициатив төркемнең үтенечнамәсенә күрсәтелгән төркемнең барлык әгъзалары имза салырга тиеш. Үтенечнамәдә күрсәтелгән хокукка каршы карарлар яисә гамәлләр (гамәл кылмау) расланган суд карары кушып бирелергә тиеш.

6. Инициатив төркемне теркәү, имзалар җыю, Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын хуплау йөзеннән, җыелган имзаларны тикшерү җирле референдум уздыру турындагы законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм "Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып, җирле референдум уздыру турындагы законнарда билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

8. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләүне Сайлау комиссиясе тарафыннан инициатив төркем үтенечнамәсен караганда, тиешле депутат аны чакыртып алу өчен нигез буларак күрсәтелә торган хәлләр турында аңлатмалар бирергә, кирәкле документларны тапшырырга хокуклы. Әлеге депутатка Жирлек Советы, Сайлау комиссиясе утырышлары уздыру көненә кадәр өч көннән дә соңга калмыйча утырышларның уздырылу вакыты һәм урыны турында язма рәвештә алдан хәбәр ителергә тиеш.

9. Жирлек Советы депутаты, чакыртып алу буенча тавыш бирү уздырганда, чакыртып алу өчен нигез булган хәлләр турында сайлаучыларга аңлатмалар бирү максатыннан, инициатив төркем белән бертигез нигезләрдә агитация алып бару хокукына ия.

10. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән Жирлек башлыгы, чакыртып алу өчен тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның кимендә яртысы тавыш бирсә, чакыртып алынган дип санала.

11. Жирлек Совет депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары рәсми басылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

12. Сайлау комиссиясе чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгакларын рәсми чыгарганнан соң 5 көн эчендә инициатив төркемгә, Жирлек Советына һәм аны чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары турында Жирлекнең әлеге депутатына язма рәвештә хәбәр итә.

15 статья. Жирлек чикләрен үзгөртү, үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Жирлек чикләрен үзгөртү, үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның әлеге үзгөрешкә ризалыгын алу максатларында уздырыла.

2. Жирлекнең барлык территориясендә яисә аның бер өлешендә Жирлек чикләрен үзгөртү, үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү "Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында" 06.10.2003 ел, 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән очракларда уздырыла.

3. Жирлек чикләрен үзгөртү, үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм "Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм "Жирле референдум турында" 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләргә исәпкә алып үткөрелә.

4. Жирлек чикләрен үзгөртү, аны үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр сайлау хокукына ия Жирлектә яисә бер өлешендә яшәүчеләрнең яртысыннан күбрәгә катнашса, уздырылган дип санала. Жирлекне үзгөртеп кору, күрсәтелгән үзгөрешләр өчен Жирлектә яисә бер өлешендә яшәүчеләрнең яртысыннан күбрәгә тавыш биргән булса, Жирлек чикләрен үзгөртүгә халыкның ризалыгы алынган дип санала.

5. Жирлек чикләрен үзгөртү, үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү йомгаклары һәм кабул ителгән карарлар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

16 статья. Гражданның хокукый инициативасы

1. Гражданның әлеге Устав һәм Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә хокукый инициативага хокуклы.

2. Хокукый инициатива белән сайлау хокукына ия Жирлек халкының кимендә 2 процентын тәшкил иткән гражданның төркеме чыгарга мөмкин.

3. Хокукый инициативаны гамәлгә ашыру максатларында гражданның түбәндәгеләргә хокуклы:

- гражданның хокукый инициатива күрсәтү һәм фикер алышу буенча яшәу урыны (әшләү) буенча жылышларын һәм башка күмәк чараларны оештырырга һәм уздырырга;

- хокукый инициатива белән чыгуны хуплап имзалар жыю буенча инициатив төркемнәр төзәргә;

- Жирлектә яшәүчеләрнең имзаларын жыярга һәм хокукый инициативаны законнарға каршы килмәгән ысуллар белән күрсәтүне хуплауга агитация алып барырга.

4. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары гражданның хокукый инициативаны гамәлгә ашыруда ярдәм күрсәтергә тиеш.

5. Гражданның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты аны керткән көннән алып өч ай эчендә Жирлек Советының ачык утырышында әлеге Уставта билгеләгән компетенцияләр нигездә Жирлек Советы яисә Жирлек башлыгы тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш.

6. Гражданның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты караганда, гражданның инициатив төркеме вәкилләренә үз позицияләрен бәян итү мөмкинлегә тәмин ителәргә тиеш.

7. Гражданның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты карау процедурасы Жирлек Советы регламенты, Жирлек башлыгының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты карау нәтижәләре буенча кабул ителгән нигезле карар рәсми рәвештә язмача гражданның инициатив төркеменә житкереләргә тиеш.

16_1 статья. Инициатив проектлар

1. Муниципаль берәмлектә яисә аның өлешдә яшәүчеләр өчен өстенлекле әһәмияткә ия чараларны гамәлгә ашыру максатларында жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә яисә жирле үзидарә органнарына бирелгән башка мәсьәләләренә хәл итү хокукы бирелгән жирле администрациягә инициатив проект кертеләргә мөмкин. Инициатив проектлар гамәлгә ашырыла ала торган муниципаль берәмлек территориясе өлешен билгеләү тәртибе муниципаль берәмлекнең вәкилләкле органының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

2. Инициатив проектны кертү инициативасы белән уналты яшыкә житкән һәм әлеге муниципаль берәмлек территориясендә яшәүче кимендә ун гражданнын торган инициатив төркем, территорияль ижтимагый үзидарә органнары, авыл торак пункты старостасы (алга таба - проект инициаторлары) чыгарга хоуклы. Инициатив төркемнең минималь саны муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хоукый акты белән киметелергә мөмкин. Проект инициаторы булу хоукы муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хоукый акты нигезендә шулай ук тиешле муниципаль берәмлек территориясендә эшчәнлек алып баручы башка затларга да бирелергә мөмкин.

3. Инициатив проектта түбәндәге белешмәләр булырга тиеш:

- 1) муниципаль берәмлек халкы яисә аның өлеше өчен өстенлекле әһәмияткә ия проблеманы тасвирлау;
- 2) күрсәтелгән проблеманы хәл итү буенча тәкъдимнәрне нигезләү;
- 3) инициатив проектны гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижәсен (көтелгән нәтижәләрен) тасвирлау;
- 4) инициатив проектны гамәлгә ашыруга кирәкле чыгымнарны алдан исәпләү
- 5) инициатив проектны гамәлгә ашыруның планлаштырыла торган сроклары;
- 6) әлеге проектны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның планлаштырыла торган (мөмкин булган) финанс, мөлкәт һәм (яисә) хезмәти катнашуы турында белешмәләр;
- 7) инициатив проекны гамәлгә ашыру күздә тотылганда, жирле бюджет акчалары күләмен күрсәтү, планлаштырылган инициатив түләүләр күләменнән тыш;
- 8) муниципаль берәмлек территориясенә яисә аның чикләрендә муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хоукый актында билгеләнгән тәртип нигезендә инициатив проект гамәлгә ашырылачак өлешен күрсәтү;
- 9) муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хоукый актында каралган башка белешмәләр.

4. Инициатив проект аны жирле администрациягә керткәнче гражданныр жыенында, жыелышында яисә конференциясендә, шул исәптән территорияль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданныр жыелышында яисә конференциясендә, инициатив проект турында фикер алышу, аның муниципаль берәмлек яисә аның өлеше халкы мәнфәгатьләренә туры килүен билгеләү, инициатив проектны гамәлгә ашыруның максатка ярашлылыгын билгеләү, шулай ук инициатив проектны хуплау турында гражданнырның жыены, жыелышы яисә конференциясендә каралырга тиеш.

Шул ук вакытта бер жыенда, бер жыелышта яки гражданның бер конференциясендә берничә инициатив проект каралырга мөмкин.

Муниципаль берәмлекнең вәкилләк органнаының норматив хокукый акты белән шулай ук гражданны сораптыру, имзалар жыю юлы белән инициатив проектка ярдәм итү мәсьәләсе буенча гражданның фикерен ачыклау мөмкинлеге каралырга мөмкин.

Инициатив проектны жирле администрациягә керткәндә, проектның инициаторлары аңа гражданиннар жыены, жыелышы яисә конференциясе беркетмәсен, гражданны сораптыру нәтижәләрен һәм (яисә) муниципаль берәмлек халкының инициатив проектка ярдәм итүен раслый торган имзалар кәгазьләрен теркиләп.

5. Инициатив проектны жирле администрациягә кертү турындагы мәгълүмат инициатив проект жирле администрациягә кертелгән көннән алып өч эш көне эчендә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) һәм муниципаль берәмлекнең рәсми сайтында "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаптырылырга тиеш һәм әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән белешмәләренә, шулай ук проект инициаторлары турында белешмәләренә үз эченә алырга тиеш. Бер үк вакытта гражданиннар жирле администрациягә үзләренәң тәкъдимнәрен һәм искәрмәләрен, аларны тәкъдим итү срогын күрсәтеп, биш эш көненнән дә ким була алмаган срокта тәкъдим итү мөмкинлеге турында хәбәр итә. Үз искәрмәләрен һәм тәкъдимнәрен уналты яшыкә житкән муниципаль берәмлек халкы жибәрергә хокуклы. Жирлекнең жирле администрациясенәң әлеге мәгълүматны "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаптыру мөмкинлеге булмаган очракта, күрсәтелгән мәгълүмат составына әлеге Жирлек кергән муниципаль районның рәсми сайтында урнаптырыла. Әлеге мәгълүмат авыл торак пункты гражданнына авыл торак пункты старостасы тарафыннан житкерелергә мөмкин.

6. Инициатив проект кертелгән көненнән соң 30 көн эчендә жирле администрация тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш. Инициатив проектны карау нәтижәләре буенча жирле администрация түбәндәге карарларның берсен кабул итә:

1) инициатив проектны хупларга һәм жирле бюджет турындагы карарда каралган бюджет ассигнованиеләре чикләрендә жирле бюджет проектны төзү һәм карау (жирле бюджет турындагы карарга үзгәрешләр кертү) тәртибе нигезендә тиешле максатларга һәм (яки) жирле бюджет турындагы карарда каралган бюджет ассигнованиеләре чикләрендә эшне дөвам итәргә;

2) инициатив проектны хуплаудан баш тартырга һәм инициатив проектны хуплаудан баш тарту сәбәпләрен күрсәтеп, аны проект инициаторларына кире кайтарырга.

7. Жирле администрация түбәндәге очраklarның берсендә инициатив проектны хуплаудан баш тарту турында карар кабул итә:

1) инициатив проектны кертүнең һәм аны карауның билгеләнгән тәртибен үтәмәү;

2) инициатив проектның Россия Федерациясенең федераль законнары һәм башка норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм башка норматив хокукый актлары таләпләренә, муниципаль берәмлек уставына туры килмәве;

3) жирле үзидарә органнарының кирәкле вәкаләтләре һәм хокуклары булмаганлыктан, инициатив проектны гамәлгә ашыру мөмкинлеге булмау;

4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле чаралар күләмендә түләү чыганагы булып инициатив түләүләр торган жирле бюджет акчалары булмау;

5) инициатив проектта тасвирланган проблеманы нәтижәлерәк хәл итү мөмкинлеге булу;

6) инициатив проектны конкурс сайлавын узмаган дип тану.

8. Жирле администрация, әлеге статьяның 7 өлешендәге 5 пункттында каралган очракта, проект инициаторларына инициатив проектны бергеләп эшләп бетерергә, шулай ук аны башка муниципаль берәмлекнең яисә аларның компетенциясе нигезендә дәүләт органының жирле үзидарә органына тәкъдим итәргә тиеш.

9. Инициатив проектларны күрсәтү, кертү, тикшерү, карау, шулай ук аларны конкурс нигезендә сайлап алуны үткөрү тәртибе муниципаль берәмлекнең вәкилләкле органы (вәкилләкле орган вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы гражданныр жыены) тарафыннан билгеләнә.

10. Россия Федерациясе субъекты бюджетыннан бюджетара трансфертлар исәбеннән финанс ярдәме алу өчен чыгарыла торган инициатив проектларга карата, инициатив проектларда булырга тиешле белешмәләр составына карата таләпләр, инициатив проектларны карау тәртибе, шул исәптән аларны хуплаудан баш тарту өчен нигезләр, мондый инициатив проектларны конкурс нигезендә сайлап алу тәртибе һәм критерийлары закон һәм (яисә) Россия Федерациясе субъектының башка норматив хокукый акты нигезендә билгеләнә. Бу очракта әлеге статьяның 3, 6, 7, 8, 9, 11 һәм 12 өлешләрендәге таләпләр кулланылмый.

11. Әгәр жирле администрациягә шул исәптән эчтөлегә буенча шундый ук өстенлекле проблемаларны тасвирлап берничә инициатив проект кертелгән булса, жирле администрация конкурс нигезендә сайлап алу оештыра һәм бу хакта проект инициаторларына хәбәр итә.

12. Инициатив проектларны конкурс нигезендә сайлап алуны үткөрү коллегияль органга (комиссиягә) йөкләнә, аны төзү һәм аларның эшчәнлегә муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органының норматив хокукый акты белән билгеләнә. Коллегияль органның (комиссиянең) составы жирле администрация тарафыннан төзелә. Шул исәптән, коллегияль орган (комиссия) әгъзаларының гомуми санының яртысы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тәкъдимнәре нигезендә билгеләнергә тиеш. Конкурс нигезендә сайлап алу уздырганда, проект инициаторларына һәм аларның вәкилләренә коллегияль орган (комиссия) тарафыннан инициатив проектларны карауда катнашу һәм алар буенча үз позицияләрен бәян итү мөмкинлегә тәъмин ителергә тиеш.

13. Проект инициаторлары, әлегә муниципаль берәмлек территориясендә яшәүче башка гражданныр, гражданныр жыены, жыелышы яки конференциясе белән вәкаләтле затлар, шулай ук Россия Федерациясе законнары белән билгеләнә торган башка затлар, Россия Федерациясе законнарына каршы килми торган рәвешләрдә инициативалы проектны гамәлгә ашыруны ижтимагый контрольдә тотарга хокуклы.

14. Жирле администрациянең инициатив проектын карау турында, инициатив проектны гамәлгә ашыру барышы турында, шул исәптән аччаларны куллану турында, аны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның мөлкәти һәм (яисә) хезмәт катнашуы турында мәгълүмат "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә муниципаль берәмлекнең рәсми сайтында бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш. Инициатив проектны гамәлгә ашыру йомгаклары турында жирле администрация хисабы инициатив проектны гамәлгә ашыру тәмамланган көннән алып 30 календарь көн эчендә муниципаль берәмлекнең рәсми сайтында "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш. Жирлекнең жирле администрациясенә мәгълүматны "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштыру мөмкинлегә булмаган очракта, әлегә мәгълүмат составына әлегә жирлек кертгән муниципаль районның рәсми сайтында урнаштырыла. Әлегә мәгълүмат авыл торак пункттында гражданнырга авыл торак пункты старостасы тарафыннан житкерелергә мөмкин.

15. Инициатив проектларны күрсәтү, кертү, тикшерү, карау, шулай ук аларны федераль әһәмияттәгә шөһәрләр территорияләрендә конкурс нигезендә сайлап алуны уздыру тәртибе Россия Федерациясе субъектлары - федераль әһәмияттәгә шөһәрләр законнары белән билгеләнергә мөмкин.

17 статья. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Жирлектә территорияль ижтимагый үзидарә гражданның жыелышларын һәм конференцияләрен үткәрү юлы белән, шулай ук территорияль ижтимагый үзидарә органнарын төзү юлы белән турыдан-туры халык тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Территорияль ижтимагый үзидарә гражданның түбәндәге яшәү территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырыла: күпфатирлы торак йорт подъезды; күпфатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; Жирлек булмаган авыл торак пункты; гражданны яшәгән башка территорияләр.

3. Территорияль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре тиешле территориядә яшәүче халыкның тәкъдиме буенча Жирлек Советында раслана торган жирлектә территорияль ижтимагый үзидарә турындагы Нигезләмәдә билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

5. Территорияль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория шундый ук башка территория составына керә алмый.

6. Территорияль ижтимагый үзидарә аның Уставы нигезендә юридик зат була ала һәм коммерциячел булмаган оешманың оештыру-хокукий формасында дәүләт төркөвенә алынырга тиеш.

6. Территорияль ижтимагый үзидарә уставында түбәндәгеләр билгеләнә:

1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;

2) территорияль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенең максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;

3) территорияль ижтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен формалаштыру, туктату, вәкаләтләре чоры;

4) карарлар кабул итү тәртибе;

5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән мөлкәттән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм алар белән эш итү тәртибе;

6) территорияль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

8. Территорияль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә мәсьәләләре буенча гражданны жыелышлары, конференцияләре аның Уставы нигезендә чакырыла.

9. Территорияль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданны жыелышы, әгәр анда уналтынчы яшкә житкән

территория халкының өчтөн береннән дә ким булмаган өлеше катнашса, вәкаләтле дип санала.

Территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, гражданнар жыелышларында уналтынчы яшкә житкән, Тиешле территориядә яшәүчеләрнең өчтөн береннән дә ким булмаган өчтөн икесе катнашса, хокуклы дип санала.

9. Территориаль иҗтимагый үзидарәне гамәлгә ашыручы гражданнар жыелышының, конференциясенең махсус вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары структурасын билгеләү;
- 2) территориаль иҗтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр кертү;
- 3) территориаль иҗтимагый үзидарә органнарын сайлау;
- 4) территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлегенең төп юнәлешләрен билгеләү;
- 5) территориаль иҗтимагый үзидарә керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары эшчәнлеге турындагы хисапларны карау һәм раслау;
- 7) инициатив проект турында фикер алышу һәм аны хуплау мәсьәләсе буенча карар кабул итү.

10. Территориаль иҗтимагый үзидарә органнары:

- 1) тиешле территориядә яшәүче халыкның мәнфәгатьләрен тәкъдим итәләр;
- 2) гражданнар жыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәэмин итәләр;
- 3) территорияне карап тоту, төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген, күрсәтелгән гражданнар акчалары исәбеннән дә, шулай ук Жирлекнең башкарма комитеты белән килешү нигезендә Жирлек бюджеты акчаларын кулланып, Жирлек башкарма комитеты белән дә башкара алалар;
- 4) жирле үзидарә органнарына (Жирлек Советына, Жирлек башлыгына һәм Жирлек башкарма комитетына) әлеге органнар һәм жирле үзидарәнең

вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль норматив хокукый актлар проектларын кертергә хокуклы.

10.1 Территориаль ижтимагый үзидарә органнары проект инициаторлары буларак инициатив проектны тәкъдим итә ала.

11. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчаларны бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе әлеге Устав һәм Жирлек Советның норматив хокукый акты белән билгеләнә.

17.1 статья. Авыл старостасы

1. Авылда жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә, жирле үзидарә органнарының һәм авыл халкының үзара хезмәттәшлеген оештыру өчен Жирлектә урнашкан авыл старостасы билгеләнергә мөмкин.

2. Авыл старостасы әлеге авыл торак пункты территориясендә яшәүче һәм актив сайлау хокукына ия затлар арасынан авыл торак пункты гражданның жыенын тәкъдим итү буенча аның составына әлеге авыл торак пункты кергән муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан билгеләнә.

3. Авыл старостасы дәүләт вазыйфасын, дәүләт граждан хезмәт вазыйфасын, муниципаль вазыйфаны яисә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче зат булмый, жирле үзидарә органнары белән хезмәт мөнәсәбәтләрендә һәм алар белән турыдан-туры бәйлә башка мөнәсәбәтләрдә була алмый.

4. Авыл старостасы итеп түбәндәге затлар билгеләнә алмый:

1) дәүләт вазыйфасын, дәүләт граждан хезмәт вазыйфасын, муниципаль вазыйфа яисә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче;

2) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылган;

3) юкка чыгарылмаган яисә алынмаган хөкем ителүе булган.

5. Авыл старостасы вәкаләтләре срогы биш ел.

Авыл торак пункты старостасы вәкаләтләре составына әлеге авыл торак пункты кергән муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карары белән, шулай ук «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 40 статьясындагы 10 өлешенә 1-7 пунктларында билгеләнгән очрактарда, авыл торак пункты гражданның жыены тәкъдиме буенча вакытыннан алда туктатыла.

6. Авыл старостасы үзенө йөклөнгөн бурычларны хэл итү өчен:

1) авылда жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хэл итү мәсьәләләре буенча жирле үзидарә органнары, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр һәм башка оешмалар белән хезмәттәшлек итә;

2) халык белән, шул исәптән гражданныр жыеннарында, жыелышларында, конференцияләрендә катнашу юлы белән хезмәттәшлек итә, мондый чаралар нәтижәләре буенча жирле үзидарә органнары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль хокукый актлар проектлары рәвешендә рәсмиләштерелгән мәрәжәгәтләрне һәм тәкъдимнәрне, шул исәптән рәсмиләштерелгән мәрәжәгәтләр һәм тәкъдимнәр жиберә;

3) жирле үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча авыл торак пункты халкына мөһлүмат бирә, шулай ук аларны жирле үзидарә органнарынан алынган башка мөһлүматка житкерүдә ярдәм итә;

4) жирле үзидарә органнарына гавами тыңлаулар һәм ижтимагый фикер алышулар оештыруда һәм уздыруда, аларның нәтижәләрен авыл торак пунктында халыкка игълан итүдә ярдәм итә;

4_1) авыл халкы өчен өстенлекле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча инициатив проект керту инициативасы белән чыгыш ясарга хокуклы;

5) муниципаль берәмлек уставында һәм (яисә) муниципаль берәмлек вәкиллекле органының норматив хокукый актында Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә каралган башка вәкаләтләрне һәм хокукларны гамәлгә ашыра.

7. Авыл торак пунктының старостасы эшчәнлек гарантияләре һәм статусының башка мәсьәләләре муниципаль берәмлек уставы һәм (яисә) муниципаль берәмлек вәкиллекле органының норматив хокукый акты белән Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә билгеләнә ала.

18 статья. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру тәртибе

1. Гражданныр, жирле үзидарә органнары инициативасы буенча Жирлек чикләрендә территориаль ижтимагый үзидарә булдыру максатларында әлеге территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру күздә тотыла торган территориядә яшәүче гражданнырның жыелышларын әзерләүне гамәлгә ашыручы гражданнырның инициатив төркеме төзелә.

2. Гражданныр жыелышы тиешле территориядә территориаль ижтимагый үзидарә төзү турында карар, аның уставын кабул итә, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүгә бәйле мәсьәләләр буенча Жирлек

Советында гражданнар жыелышы исеменнән эш итәргә вәкаләтле вәкиллә (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль иҗтимагый үзидарә Уставы Жирлек Советы тарафыннан теркәлгәннән соң гамәлгә куелган дип санала.

19 статья. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү өчен гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкилләре) Жирлек башлыгына түбәндәгеләрне тапшырыла:

1) территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү турында гражданнар жыелышының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган гариза;

2) гражданнарның фамилиясен, исемен, атасының исемен, туу датасын, паспортының яисә паспортын алмаштыручы документының сериясен, номерын һәм бирелү датасын, вәкаләтле вәкилләрнең һәркайсының яшәү урыны адресын күрсәтеп, территориаль иҗтимагый үзидарә төзү турында карар кабул ителгән гражданнар жыелышы беркетмәсе;

3) территориаль иҗтимагый үзидарә уставының ике нөсхәсе.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында билгеләнгән документлардан тыш, башка документларны тапшыруны таләп итү рәхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә, исемлекне һәм аларны алу датасын күрсәтеп, документларны кабул итү турында расписка бирелә.

3. Жирлек башлыгы территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү турындагы документлар кергән көннән соң ике атна эчендә уставны теркәү яки аны теркәүдән баш тарту турында карар проекты алдан карау һәм әзерләүне оештыра.

4. Гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкилләре территориаль иҗтимагый үзидарә уставын алдан караганда Жирлек Советы утырышында тавыш бирү хокукы белән катнашырга хокуклы.

5. Жирлек Советының территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү яисә аны теркәүдән баш тарту турында карары Жирлек башлыгы тарафыннан әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән документлар кабул итеп алынганнан соң 30 көн эчендә кабул ителә. Уставны теркәүдән баш тарту дәлилленгән булырга тиеш.

6. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып территориаль иҗтимагый үзидарә уставының Россия Федерациясе Конституциясе нормаларына, федераль законнарға, Татарстан Республикасы

Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына, Жирлек Уставына, башка муниципаль норматив хокукый актларга каршы килүе тора.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә төзүнең максатка ярашсызлыгы сәбәбе буенча территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту рәхсәт ителми.

8. Жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү мәсьәләсе буенча дәлилленгән карар өч көн эчендә рәсми рәвештә гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) игътибарына язма рәвештә житкерелергә тиеш.

9. Жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында карар кабул иткән очракта, уставның бер нөсхәсе, теркәлү турында тамга куелып, гражданнар жыенының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, икенче нөсхәсе Жирлек Советында саклана.

10. Территориаль ижтимагый үзидарә уставына кертелә торган үзгәрешләр Жирлек Советы тарафыннан әлеге статьяда билгеленгән тәртиптә теркәлергә тиеш. Әлеге үзгәрешләр аларны теркәгән көннән үз көченә керә.

20 статья. Гавами тыңлаулар, ижтимагый фикер алышулар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль норматив хокукый актлар проектларын тикшерү өчен Жирлек Советы, Жирлек башлыгы тарафыннан Жирлек халкы катнашында гавами тыңлаулар үткөрелергә мөмкин.

2. Гавами тыңлаулар халык, Жирлек Советы яки Жирлек башлыгы, Башкарма комитет житәкчесе инициативасы белән үткөрелә. Халык яки Жирлек Советы инициативасы буенча үткөрелә торган гавами тыңлаулар Жирлек Советы тарафыннан, ә Жирлек башлыгы, Башкарма комитет житәкчесе инициативасы буенча үткөрелә торганнары Жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Гавами тыңлауларга түбәндәгеләр чыгарылырга тиеш:

1) Жирлек уставы проекты, шулай ук әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, муниципаль берәмлек уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе яки Татарстан Республикасы Законы нигезләмәләрен әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында төгәл кабатлау рәвешендә үзгәрешләр кертелү очракларыннан тыш;

2) Жирлек бюджеты проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;

3) Жирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясе проекты;

4) жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору өчен тавыш бирү юлы белән яисә гражданнар жыеннарында муниципаль берәмлек халкының ризалыгын алу таләп ителү очрақларыннан тыш.

4. Гавами тыңлаулар үткөрү турындагы карар, әгәр гамәлдәге законнарда башкача каралмаган булса, тиешле орган яисә жирлекнең вазыйфаи заты тарафыннан муниципаль норматив хокукый акт проекты караласы көнгә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Аларны үткөрү вакытын һәм урынын күрсәтеп, гавами тыңлаулар уздыру турындагы карар һәм гавами тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль норматив хокукый акт проекты гавами тыңлаулар уздырыласы көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш, әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса.

6. Гавами тыңлаулар үткөрү турында карар басылып чыккан көннән алып һәм аларны уздыру көненә кадәр Жирлек халкы Жирлек башлығына гавами тыңлауларга чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм искәрмәләр, шул исәптән муниципаль норматив хокукый акт проектына төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр жибәергә хокуклы. Жирлек башлығы кәргән тәкъдимнәрне һәм искәрмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Әлеге тәкъдимнәр һәм искәрмәләр гавами тыңлауларда катнашучыларга житкерелә.

7. Әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар муниципаль норматив хокукый акт проекты караласы көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Гавами тыңлаулар белгечләре, экспертларны, кызыксынган затларны чакыру юлы белән үткөрелә. Гавами тыңлауларда Жирлекнең теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

8. Гавами тыңлаулар уздыру йомгақлары буенча муниципаль норматив хокукый акт проектын кабул итү алар компетенциясенә кәргән Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә.

9. Гавами тыңлауларның нәтижәләре, кабул ителгән карарларның дәлилленгән нигезләмәсен дә кертәп, гавами тыңлаулар уздырганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

10. Гавами тыңлауларны оештыру һәм уздыру тәртибе Жирлек Советы карары белән расланган гавами тыңлаулар турында Нигезләмә белән билгеләнә.

11. Әлеге статьяда күрсәтелгән сроклар, гамәлдәге законнар белән гавами тыңлаулар өчен каралган башка сроклар билгеләнмәгән булса кулланыла.

12. Генераль планнар проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияләрне межалау проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, күрсәтелгән расланган документларның берсенә үзгәрешләр кертүне күздә тоткан проектлар, жир кишәрлеген яки капитал төзелеш объектын шартлы рәвештә рөхсәт ителгән файдалануга рөхсәт бирү турындагы карарлар проектлары, капитал төзелеш объектын рөхсәт ителгән төзелешнең, үзгәртеп коруның чик параметрларыннан читкә китүгә рөхсәт бирү турындагы карарлар проектлары буенча, жир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектыннан файдалануның башка төренә рөхсәт ителгән бер төрен үзгәртү мәсьәләләре буенча, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләренең расланмаган очракта, жәмәгать фикер алышулары яисә гавами тыңлаулар үткәрелә, аларны оештыру һәм үткөрү тәртибе шөһәр төзелеше эшчәнлегенә турындагы закон нигезләмәләрен исәпкә алып, Жирлек Советы карары белән билгеләнә.

21 статья. Гражданнар жыелышы

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр турында фикер алышу, Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары эшчәнлегенә турында халыкка мәгълүмат бирү, Жирлек территориясе өлешендә территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру өчен гражданнар жыелышлары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар жыелышы микрорайоннар, торақ массивлар, кварталлар, урамнар, торақ йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыелышы халык инициативасы, Жирлек Советы, Жирлек башлыгы инициативасы буенча, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очракларда үткәрелә.

3. Жирлек Советы яисә Жирлек башлыгы инициативасы белән уздырыла торган гражданнар жыелышы Жирлек Советы яисә Жирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы белән үткәрелә торган гражданнар жыелышы территориаль ижтимагый үзидарә органнарының язма тәкъдиме буенча Жирлек Советы, әлеге территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма житәкчеләре, жыелышта катнашырга хокуклы кимендә 10 процент тәшкил иткән гражданнар төркемнәре тарафыннан билгеләнә.

Гражданнар жыелышын үткөрү турындагы тәкъдимдә карауга чыгарыла торган мәсьәләләр исемлегенә, жыелышны уздыру вакыты һәм урыны

күрсәтелергә тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, әгәр жыелышны үткәру инициативасы белән гражданныр төркеме мөрәжәгать итсә - әлеге гражданнырның һәркайсының фамилиясен, исемен, атасының исемен, туган көнен, яшәу урыны адресын күрсәтеп.

Жирлек Советы үзенең алдагы утырышында гражданныр жыелышын үткәру турында кертелгән тәкъдимне карый.

Жирлек Советы аның максатка ярашсызлыгы сәбәбе буенча гражданныр жыелышын үткәрудән баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданныр жыелышын билгеләу һәм үткәру тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

Инициатив проектлар кертү һәм аларны карау мәсьәләләре буенча гражданныр жыелышында уналты яшкә житкән тиешле территориядә яшәүчеләр катнашырга хокуклы. Инициатив проектларны кертү мәсьәләләрен карау һәм тикшерү максатларында гражданныр жыелышын билгеләу һәм үткәру тәртибе муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

6. Гражданныр жыелышын үткәру вакыты һәм урыны турында һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында әлеге территориядә яшәүчеләргә жыелыш уздырыласы көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча массакуләм мәгълүмат чаралары, почта аша хәбәр итеп һәр фатирлар буенча йөрөп, белдерүләр һәм башка мөмкин булган чаралар кулланып хәбәр ителә.

Гражданныр жыелышын әзерләүне һәм уздыруны Жирлек Башкарма комитеты тәмин итә.

7. Жыелышлар эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданныр катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданнырның гомуми саны муниципаль сайлаулар уздырганда файдаланыла торган Россия Федерациясе чикләрендә булу урыны һәм яшәу урыны буенча Россия Федерациясе гражданнырын теркәүне исәпкә алу күрсәткелләре нигезендә билгеләнә.

Жыелышта катнашырга хокукы булган гражданныр санының кимендә өчтән бере катнашса, гражданныр жыелышы хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта катнашкан гражданнырның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданныр жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затларына мөрәжәгать кабул итәргә, шулай ук жирле

үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданныр жыелышы исемненнән эш итәргә вәкаләтле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча үткәрелә торган гражданныр жыелышы үз компетенциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданныр жыелышы тарафыннан кабул ителгән мөрәжәгатьләр мөрәжәгатьләрдә булган мәсьәләләрне хәл итү компетенцияләрендә булган жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан язмача җавап җибәрү белән мәҗбүри каралырга тиеш.

11. Гражданныр жыелышын билгеләү һәм уздыру тәртибе, шулай ук гражданныр жыелышының вәкаләтләре федераль закон, әлеге Устав һәм Җирлек Советының норматив хокукый акты, территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

12. Гражданныр жыелышы йомгалары аны уздырганнан соң бер ай эчендә рәсми басылып чыгарга (халыкка җиткереләргә) тиеш.

22 статья. Гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм Җирлектәге барлык халыкның фикерен ачыклау кирәк булган очракта уздырыла. Җирлекнең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүчеләр арасынан гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданныр жыелышын чакыру кыен булганда, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданныр жыелышында катнашырга хокукы булган кешеләр саны 100 кешедән артып киткән очракларда үткәрелә.

2. Гражданныр конференциясен (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе әлеге Устав, Җирлек Советының норматив хокукый акты, территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

3. Гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданныр жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, Җирлек Советы, Җирлек башлыгы инициативасы буенча уздырыла. Җирлек Советы яисә Җирлек башлыгы инициативасы белән уздырыла торган гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) Җирлек Советы яисә Җирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән уздырыла торган гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) Җирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Әгәр анда тиешле территориядә яшәүчеләрнең уналтынчы яшкә житкән өчтән берен тәшкил иткән делегатларның гражданныр жыелышларында сайланган өчтән икесе катнашса, гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) хокуклы дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жыелышлары) конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

6. Гражданныр конференциясе (делегатлар жыелышы) йомгалары аны уздырганнан соң бер ай эчендә рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

23 статья. Гражданныр жыены

1. "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган очракларда гражданныр жыены түбәндәгечә үткәрелергә мөмкин:

1) күрсәтелгән торак пункт территориясен башка жирлек (муниципаль районы) территориясенә кертүне сорый торган торак пунктта әлеге торак пункт составына кергән Жирлек (муниципаль район) чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча;

2) Жирлек составына керүче торак пунктта әлеге торак пункт территориясендә гражданнырның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

3) авыл торак пункттында авыл торак пункты старостасы кандидатурасын күрсәтү мәсьәләсе буенча, шулай ук авыл торак пункты старостасы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату мәсьәләсе буенча;

4) авыл торак пункттында гражданныр жыены, шулай ук муниципаль хезмәт турында Россия Федерациясе законнарында каралган очракларда, муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүгә конкурс үткәргәндә конкурс комиссиясе составына кандидатуралар күрсәтү максатларында үткәрелергә мөмкин.

4_1) гражданныр жыены тарафыннан гамәлгә ашырыла торган Жирлектә муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы вәкаләтләре инициатив проектлар күрсәтү, әзерләү, сайлап алу һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча;

4_2) Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә Жирлек составына кергән торак пункт, шәһәр эчендәге район, федераль әһәмияттәге шәһәр эчендәге территория, муниципаль округ, шәһәр округы территорияләренең яисә муниципаль район чикләрендә авылара территориядә урнашкан торак пунктның әлеге өлешендә гражданнырның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

4_3. “Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 131 ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 статьясындагы 1 өлешенең 4_3 пункттында каралган гражданныр жыены кимендә 10 кеше булган торак пункт территориясенең тиешле өлешендә яшәүче халык төркеме инициативасы буенча муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан чакырылырга мөмкин.

Жирлек составына кергән торак пункт, шәһәр эчендәге район, федераль әһәмияттәге шәһәр эчендәге территория, муниципаль округ, шәһәр округы территориясе яисә анда үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча гражданныр жыены үткәрелергә мөмкин булган муниципаль район чикләрендә урнашкан авылара территория өлеше чикләрен билгеләү критерийлары Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнә.

2. Өлеге статьяда каралган гражданныр жыены торак пунктта яшәүчеләрнең (яисә аның территориясе өлешендә) яисә жирлектә яшәүчеләрнең яртысыннан артыгы катнашканда хокукы. Торак пунктта өлеге торак пунктта яшәүчеләрнең сайлау хокукына ия яртысыннан артыгын бер үк вакытта бергә жыю мөмкинлеге булмаган очракта, муниципаль берәмлек уставы нигезендә, гражданныр жыены Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге торак пунктларында гражданныр жыенын әзерләү һәм уздыру тәртибе турындагы Нигезләмә белән расланган тәртиптә, гражданныр жыенын үткөрү турында карар кабул ителгән көннән бер айдан артмаган вакыт эчендә этаплап уздырыла. Шул ук вакытта, элегрәк гражданныр жыенында катнашкан затлар тавыш бирүдә катнашуның алдагы этапларында катнашмый. Гражданныр жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы тавыш бирсә, халык жыены карары кабул ителгән дип санала.

24 статья. Гражданнырны сораштыру

1. Гражданнырны сораштыру жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә халык фикерен ачыклау һәм исәпкә алу өчен жирлекнең бөтен территориясендә яисә территориясенең бер өлешендә үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим характерында.

2. Гражданнырны сораштыруда сайлау хокукына ия муниципаль берәмлек халкы катнашырга хокукы. Гражданнырны тәкъдим ителгән инициатив проектка ярдәм итү турындагы фикерен ачыклау мәсьәләсе буенча сораштыруда уналты яшькә житкән муниципаль берәмлек яисә аның өлеше халкы катнашырга хокукы.

3. Гражданнырны сораштыру түбәндәгеләр инициативасы белән уздырыла:

1) Жирлек Советы яисә Жирлек башлыгы - жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - жирлек жирләренең максатчан билгеләнешен үзгәртү турында карарлар кабул иткәндә гражданның фикерен исәпкә алу өчен.

3) инициатив проектны гамәлгә ашыру тәкъдим ителә торган муниципаль берәмлектә яисә аның өлешендә уналты яшькә житкән яшәүчеләр - әлеге инициатив проектка ярдәм итү турында гражданның фикерен ачыклау өчен.

4. Гражданны сораштыру билгеләү һәм уздыру тәртибе Татарстан Республикасы законы нигезендә Жирлек Советының норматив хокукий акты белән билгеләнә.

5. Гражданны сораштыру билгеләү турындагы карар муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан кабул ителә. Гражданны сораштыру үткәру өчен "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә муниципаль берәмлекнең рәсми сайты кулланылырга мөмкин. Гражданны сораштыру билгеләү турында муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органының норматив хокукий актында түбәндәгеләр билгеләнә:

1) сораштыруны уздыру датасы һәм сроклары;

2) сораштыру уздырганда тәкъдим ителә торган (тәкъдим ителә торган) сорауны (соруларны) әзерләү;

3) сораштыру үткәру методикасы;

4) сораштыру кәгазенең формасы;

5) сораштыруда катнашучы жирлек халкының иң аз саны.

6) "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә муниципаль берәмлекнең рәсми сайтынан файдаланып гражданны сораштыру үткәрепгән очракта, сораштыруда катнашучыларны идентификацияләү тәртибе.

6. Жирлектә яшәүчеләргә гражданны сораштыру үткәру турында хәбәр аны үткәругә кимендә 10 кән кала белдерелә.

7. Гражданны сораштыру әзерләүгә һәм уздыруга бәйле чараларны финанслау түбәндәгечә гамәлгә ашырыла:

1) Жирлек бюджеты акчалары исәбеннән-Жирлекнең жирле үзидарә органнары яки муниципаль берәмлек халкы инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда.

8. Сораштыру нәтижәләре аны уздырганнан соң бер ай эчендә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Жирлектә яшәүче теләсә кайсы кеше сораштыру нәтижәләре белән танышырга хокуклы. Жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул ителгәндә сораштыру нәтижәләре исәпкә алынырга тиеш.

25 статья. Жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы

1. Муниципаль хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләргә халык фикер алышуына чыгару турындагы карар Жирлек Советы тарафыннан үз инициативасы буенча яисә әлеге территориядә яшәүче гражданныр таләбе буенча Жирлек Советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.

2. Муниципаль хокукый акт проекты тексты һәм халык фикер алышуына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча башка материаллар аларны халык фикер алышуына чыгару турында карар кабул ителгәннән соң биш көннән дә соңга калмыйча массакуләм мөгълүмат чараларында бастырып чыгарыла, халыкка танышу өчен мөмкин булган урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән халыкка житкерелә.

3. Халык фикер алышуына мәсьәлә чыгару белән бер үк вакытта Жирлек Советы фикер алышу барышында кергән тәкъдимнәрне һәм искәрмәләргә карау эшен оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, әлеге максат өчен махсус комиссия тәзи.

4. Жирлек Советы үзе чыгара торган муниципаль хокукый актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләр турында фикер алышуны тәэмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.

5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәрмәләр Жирлек Советына жибәрелә.

6. Муниципаль хокукый актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәрмәләр Жирлек Советы тарафыннан карала.

7. Халык фикер алышуы йомгаклары турында халыкка хәбәр ителә.

26 статья. Гражданнырның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләргә

1. Гражданнар җирлекнең җирле үзидарә органнарына шәхсән һәм күмәк мәрәжәгать итәргә хокуклы.

2. Гражданнарның мәрәжәгатьләре "Россия Федерациясе гражданнары мәрәжәгатьләрен карау тәртибе турында" 2006 елның 02 маендагы 59-ФЗ номерлы Федераль закон, "Татарстан Республикасында гражданнар мәрәжәгатьләре турында" 2003 елның 12 маендагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданнарның мәрәжәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен җирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җаваплы.

27 статья. Җирлек халкы тарафыннан җирле үзидарәне гамәлгә ашыру һәм аны гамәлгә ашыруда турыдан-туры катнашуның башка формалары

1. Әлеге Уставта каралган җирле үзидарәне халык тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы формалары белән беррәттән, гражданнар җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә катнашырга хокуклы.

2. Җирле үзидарәдә яшәүчеләрнең турыдан-туры катнашуы һәм халыкның җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклек принципнарына нигезләнгән.

Җирле үзидарә органнары һәм җирле үзидарәнең вазыйфаи затлары халыкка җирле үзидарәдә яшәүчеләрнең турыдан-туры гамәлгә ашыруда һәм халыкның җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. Җирлек Советы

28 статья. Җирлек Советы - җирле үзидарәнең вәкиллеке органы

1. Җирлек Советы җирле үзидарәнең даими эшләүче сайланулы коллегиаль вәкиллеке органы булып тора.

2. Җирлек Советының рәсми исеме-Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кәче авыл җирлеге Советы.

3. Җирлек Советының вәкаләтләре срогы - 5 ел.

4. Җирлек Советы Җирлек халкына хисап тоту һәм аның күзәтчелегендә.

5. Җирлек Советының мөһере, үз исеме булган бланклары бар.

6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

29 статья. Жирлек Советы составы

1. Жирлек Советы бермандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайланган 10 депутаттан тора.

2. Жирлек Советы аның составына Жирлек Советының билгеләнгән депутатлар саныннан кимендә өчтән икесен сайлаганда хокуклы була.

30 статья. Жирлек Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре аны сайлаган көннән башлана һәм яңа чакырылыш Жирлек Советы эшли башлаган көннән туктатыла.

2. Жирлек Советы депутаты, әлеге Уставта билгеләнгән очрактан тыш, депутат эшчәнлеген төп эш урыны буенча эш һәм хезмәт бурычларын үтәгән килеш бергә алып бара.

Үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы депутатына даими рәвештә эш урынын (вазыйфаларын) саклап калу гарантияләне, аның озынлыгы Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль берәмлек уставы белән билгеләнә, бу аена икедән кимрәк һәм алты эш көннән дә күбрәк булмаска тиеш.

3. Жирлек Советы депутаты статусына бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Жирлек Советы депутатына үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Жирлек Советы карарлары нигезендә шартлар тәэмин ителә.

5. Жирлек Советы депутаты Жирлек Советы тарафыннан раслана торган депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, аларда шул исәптән депутатның түбәндәге бурычлары булырга тиеш:

1) шәхсән яисә аның якин туганнарына кагылышлы мәсьәләләрен хәл иткәндә, жирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфаи затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданнар эшчәнлегенә йогынты ясау өчен депутат статусыннан файдаланмау;

2) депутат бурычларын объектив башкаруда шик тудырырлык үз-үзен тотышыннан тыелырга, шулай ук аның абруена яисә Жирлек Советы абруена зыян китерергә сәләтле низаглы хәлләрдән качарга;

3) мәнфәгатьләр каршылыгы барлыкка килү куркынычы булганда - шәхси кызыксыну депутат бурычларын объектив үтәүгә йогынты ясый яисә йогынты ясый ала торган вәзгыять туганда - бу хакта Жирлек Советына хәбәр итәргә һәм аның әлеге каршылыкны булдырмауга яисә жайга салуга юнәлдерелгән карарын үтәргә;

4) Жирлек Советында билгеләнгән гавами чыгышлар кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегенә бәйлә булмаган максатларда конфиденциаль характердагы белешмәләргә кертелгән, депутат вазыйфаларын үтәүгә бәйлә рәвештә аңа мәгълүм булган белешмәләрне фаш итмәскә һәм файдаланмаска;

6) физик һәм юридик затлардан депутат бурычларын үтәүгә бәйлә рәвештә бүләкләүләр (бүләкләр, акчалата бүләкләү, ссуда, хезмәт күрсәтүләр, күңел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары өчен түләү һәм башка бүләкләүләр) алмаска.

6. Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы Жирлек Советы депутаты түбәндәгеләргә хокуклы түгел:

1) эшкуарлык эшчәнлегә белән шәхсән яки ышанычлы затлар аша шөгыйльләнергә, коммерция оешмасы белән идарә итүдә яки коммерциячел булмаган оешма белән идарә итүдә катнашырга (Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләр советы идарәсендә, башка муниципаль берәмлекләр берләшмәләрендә, сәяси партиядә, профсоюз тарафыннан билгеләнгән тәртиптә теркәлгән катнашудан тыш), башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының, күчәмсез милек милекчеләр ширкәтенәң гомуми жыелышында (конференцияләрдә), Россия Федерациясе Президенты яки Россия Федерациясе Хөкүмәте акты нигезендә оешманың коллегияль органы эшчәнлегендә түләүсез нигездә катнашудан тыш, муниципаль берәмлек исемненән муниципаль милектә булган акцияләр (устав капиталында катнашу өлешләре) белән идарә итүне гамәлгә куючы яисә гамәлгә куючы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру тәртибен билгеләүче муниципаль хокукый актлар нигезендә, федераль законнарда каралган башка очрактарда, гамәлгә куючысы (акционеры) муниципаль берәмлек булган оешманың идарә органнарында һәм Ревизия комиссиясендә катнашырга;

2) мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижәт эшчәнлегенән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыйльләнергә. Шул ук вакытта мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенәң халыкара шартнамәсе яисә Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, чит ил дөүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданныгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;

әгәр Россия Федерациясенәң халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаса, Россия Федерациясе

территориясендә эш итүче коммерцияле булмаган хөкүмәткә карамаган чит ил оешмаларының һәм аларның структур бүлекчәләренең идарә органнары, попечительләр һәм күзәтүчеләр советлары, бүтән органнары составына керергә;

Даими нигездә вәкаләтләр башкаручы депутат граждандык, административ яки жинаять эше буенча яки административ хокук бозу турындагы эш буенча яклаучы яки вәкил (законлы вәкиллеке очрактарыннан тыш) сыйфатында катнаша алмый.

Жирлек Советы депутатларының вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә әлеге Устав белән билгеләнә.

7. Жирлек Советы депутаты "Коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә һәм тыюларны һәм бурычларны үтәргә тиеш.

8. «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында» 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 40 статьясының 7_2 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә "Коррупциягә каршы торы турында" 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында" 2012 елның 3 декабрдәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категорияләрдәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (керемнәр) ачуны һәм аларны саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны, бурычларны үтәмәү фактлары ачыкланганда, Татарстан Республикасы Президенты (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенәң югары башкарма органы житәкчесе) депутатка карата жирле үзидарә депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә бүтән җаваплылык чарасын куллану турында тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле жирле үзидарә органына яисә судка гариза белән мөрәҗәгать итә.

8.1. Үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәтләре һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында дәрәс булмаган мәгълүмат биргән жирле үзидарә депутатына карата, әгәр дә бу мәгълүматларны бозып күрсәтү мөһим булмаса, түбәндәге җаваплылык чаралары кулланылырга мөмкин:

1) кисәтү;

2) депутатны аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында вазыйфа биләүдән мәхрүм итү белән муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында вазыйфасыннан азат итү;

3) вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыру хокукыннан мәхрүм итү белән аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы даими нигездә вәкаләтләренә гамәлгә ашырудан азат итү;

4) вәкаләтләре срогы тәмамланганчы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында вазыйфалар биләүдән тыю;

5) вәкаләтләре срогы тәмамланганчы даими нигездә вәкаләтләрен үтәүне тыю.

8.2. Жирле үзидарә депутатына карата "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 40 статьясындагы 7_3-1 өлешендә күрсәтелгән җаваплылык чараларын куллану турында карар кабул итү тәртибе Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль хокукый акт белән билгеләнә.

9. Әлеге статьяның 7.2 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрэндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" 2012 елның 3 декабрэндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категорияләрдәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмләр) ачуны һәм аларны саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны, бурычларны үтәмәү фактлары ачыкланганда, Татарстан Республикасы Президенты (Татарстан Республикасы Премьер-министры) күрсәтелгән затларга карата депутат вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә бүтән җаваплылык чарасын куллану турында гариза белән тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле жирле үзидарә органына яки судка мөрәҗәгать итә.

10. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затлар тарафыннан тапшырылган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында белешмәләр "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге жирле үзидарә органнарының рәсми сайтларында урнаштырыла һәм (яисә) массакүләм мәгълүмат чараларына муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә бастырып чыгару өчен бирелә.

31 статья. Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән үзара мөнәсәбәтләре

1. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук предприятиеләр, оешмалар, дәүләт органнары һәм аның сайлау округы территориясендә урнашкан башка органнар белән элемтәдә тора.

2. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында җаваплы һәм алар алдында хисап тотта.

3. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында үз эше турында елына кимендә бер тапкыр хисап тотта, аларга Жирлек Советы эше турында даими рәвештә хәбәр итә, шулай ук аена кимендә бер тапкыр сайлаучыларны кабул итә.

4. Жирлек Советы депутаты Жирлектә яшәүчеләрнең законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнарда каралган чараларны күрергә, шул исәптән алардан кәргән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикәятләренә карарга, аларда булган мәсьәләләренә дәрәс һәм үз вакытында хәл итәргә тиеш.

Депутатларның сайлаучылар белән очрашулары биналарда, махсус каралган урыннарда, шулай ук ишегалдындагы территорияләрдә оештырылырга мөмкин, ләкин алар яшәү транспорт яки социаль инфраструктура, элемтә объектлары эшчәнлегенә комачаулык китермәскә, җәяүлеләрнең һәм (яки) транспорт чараларының хәрәкәтенә, гражданның торак урыннарына яки транспорт яисә социаль инфраструктура объектларына баруларына кыенлык тудырмаска тиеш. Мондый очрашулар турында Россия Федерациясе субъектының башкарма хакимияте органнары яки жирле үзидарә органнары хәбәр итү таләп ителми. Шул ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарда аларны уздыру датасы һәм вакыты турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

6. Жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын уздыру өчен махсус бирелгән урыннарны билгеләләр, шулай ук жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын уздыру өчен бирелә торган биналарның исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгеләләр.

7. Депутатның гавами чара рәвешендә сайлаучылар белән очрашулары җыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлар турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә үткәрелә.

8. Депутатның җыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлар турында Россия Федерациясе законнары белән билгеләнә торган гавами чара рәвешендә сайлаучылар белән очрашуларын оештыруга яисә

уздыруга каршылык күрсөтү Россия Федерациясе законнары нигезендә административ жаваплылыкка китерә.

32 статья. Яңа сайланган Жирлек Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш Жирлек Советы беренче утырышы Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан депутатларның кимендә өчтән икесе сайланган көннән соң ун көннән дә соңга калмыйча жыела. Сайлаулардан соң беренче Жирлек Советы утырышын Жирлек башлыгы чакырты, ә ул булмаган очракта -Жирлекнең сайлау комиссиясе чакырты.

2. Жирлек Советының сайлаулардан соң беренче утырышын яңа Жирлек башлыгы сайланганчы Жирлек Советының яше буенча иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

33 статья. Жирлек Советы компетенциясе

1. Жирлек советы компетенциясенә түбәндәгеләр керә:

- 1) Жирлек уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 2) Жирлек территориясендә законнар нигезендә гомуммәжбүри кагыйдәләр билгеләү;
- 3) Жирлек бюджетын раслау һәм аның үтәләше турында хисап;
- 4) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару, аларны түләү буенча салымнар һәм жыемнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә ташламалар биру;
- 5) муниципаль берәмлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясен раслау;
- 6) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау;
- 7) жирлекләрнең, шәһәр округларының коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекләрнең, шәһәр округларының транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, таләпләре Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә торган жирлекләрнең, шәһәр округларының социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын эшләү һәм раслау;
- 8) Жирлекнең чиген үзгәртү, үзгәртеп кору турындагы инициатива күрсәтү;
- 9) Жирлек Советы депутатларын сайлауларын билгеләү һәм Жирлек Советы депутатларын сайлаулар буенча сайлау округлары схемасын раслау;

- 10) җирле референдум билгеләү;
- 11) Җирлек башлыгын сайлау;
- 12) Җирлек башлыгы урынбасарын сайлау;
- 13) Җирлек Советы депутатлары арасынан муниципаль район Советына Җирлек вәкилен сайлау;
- 14) Җирлек Башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренә иң чик санын билгеләү;
- 15) Җирлек сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләп кую;
- 16) Җирлек Советы депутатының чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;
- 17) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;
- 18) Җирлекнең муниципаль милкендәге мөлкәткә идарә итү һәм аның белән эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү, аны читләштерү Җирлек Советы тарафыннан килештереп яисә расланганнан соң башкарыла торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;
- 19) муниципаль предприятиеләрне төзү, үзгәртеп оештыру һәм бетерү турында, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифлар билгеләү, федераль законнарда каралган очрактан тыш, эшләр башкару турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;
- 20) Җирлекнең муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;
- 21) җирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягынан тәэмин итү тәртибен билгеләү;
- 22) Җирлекнең Ревизия комиссиясен оештыру;
- 23) Җирлек башлыгын эштән читләштерү турында карар кабул итү;
- 24) җирле үзидарә органнарының һәм җирле үзидарәнең вазыйфаи затларының җирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү вәкаләтләрен үтәвен тикшереп тору;

25) муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау;

26) Жирлекне территориаль планлаштыру документларын, жирлекне шәһәр төзелешен проектлауның жирле нормативларын, Жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләрен, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеше документларын раслау;

27) Жирлек территориясендә торак пунктларның урамнарын һәм башка өлешләрэн исемнәрэн атау һәм үзгәртү турындагы мәсьәләләренә хәл итү;

28) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;

29) муниципаль махсулаштырылган торак фондының торак урыннарын бирү тәртибен билгеләү;

30) территориаль ижтимагый үзидарә органнарына жирлек бюджетыннан кирәкле акчаларны бүлеп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;

31) автоном коммерциягә карамаган оешмалар һәм фондлар рәвешендә коммерциягә карамаган оешмалар төзү турында карарлар кабул итү;

32) үз массакуләм мәгълүмат чараларын гамәлгә ашыру;

33) Жирлек Уставына һәм Жирлек Советы карарларына аңлатма бирү;

34) үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча Жирлек Советы регламентын һәм башка карарлар кабул итү;

35) Жирлек Советы аппараты турында Нигезләмәне раслау;

36) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлекләрнең вәкиллеке органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлегә Устав белән жирлек Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Жирлек Советы Жирлек башлыгының, Жирлек Башкарма комитеты житәкчесенә, Жирлек Башкарма комитеты эшчәнлегенә һәм Жирлек Башлыгы буйсынуында булган башка жирле үзидарә органнарының эшчәнлегенә турында, шул исәптән Жирлек Советы тарафыннан куелган мәсьәләләренә хәл итү буенча еллык хисапларын тыңлый.

34 статья. Жирлек Советының эш тәртибе

1. Жирлек Советының эш тәртибе әлегә Устав һәм Жирлек Советы регламенты белән билгеләнә.

2. Жирлек Советы эшенең төп рәвеше аның утырышларыннан гыйбарәт, аларда Жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Жирлек Советы утырышлары анда сайланган депутатлар санының кимендә 50 проценты катнашканда хокуклы.

4. Жирлек Советының чираттагы утырышлары кирәк булган саен, әмма кимендә өч айга бер тапкыр уздырыла. Чираттан тыш утырышлар Жирлек башлыгы яисә Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән берен тәшкил иткән депутатлар төркеме инициативасы буенча чакырыла.

5. Совет утырышлары Жирлек Башлыгы тарафыннан чакырыла. Жирлек Советы депутатларына һәм чакырылган кунакларга чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырышка - аны үткәргә кадәр бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Жирлек Советы утырышлары ачык һәм хәбәрдарлык рәвешендә уздырыла. Советның ачык утырышларында Жирлектә яшәүче һәркем катнашырга хокуклы.

Регламентта каралган очракларда, Жирлек Советы Жирлек Советы тарафыннан чакырылган затлар гына, шулай ук законнар нигезендә утырышта катнашырга хокукы булган затлар гына катнаша алган ябык утырыш уздыру турында карар кабул итәргә хокуклы.

7. Жирлек Советының һәр утырышында утырыш беркетмәсе алып барыла. Утырыш беркетмәсенә утырышны уздыру датасы, урыны һәм вакыты турындагы белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап үтелә һәм, тавыш бирү йомгакларын күрсәтеп, кабул ителгән барлык карарлар теркәлә. Совет утырышы беркетмәсенә имза салынганнан соң, Жирлектә яшәүче теләсе кайсы кеше аның белән танышырга мөмкин.

8. Жирлек Советы утырышларында һәр депутат бер тавышка ия. Жирлек Советы депутаты тавыш бирү хокукын шәхсән үзе гамәлгә ашыра. Жирлек Советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрен куллану очраклары әлеге Устав, Жирлек Советы регламенты белән билгеләнә.

35 статья. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген Жирлек башлыгы оештыра.

2. Жирлек советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне алдан карау һәм әзерләү өчен Жирлек Советы регламенты нигезендә депутатлар арасынан, Жирлек башлыгыннан тыш, даими яисә вакытлыча комиссияләр

төзелергә мөмкин (яисә) күрсәтелгән мәсьәләләргә эзерләү өчен җаваплы депутатлар Җирлек Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча билгеләнергә мөмкин. Депутат ике даими комиссиядә эшләргә хокуклы.

3. Җирлек Советы карамагындагы аеруча мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышу, муниципаль программалар эзерләү, Җирлек Советы карарларын эзерләү, фикер алышу өчен Җирлек Советы каршында депутатлар, Җирлек Башкарма комитеты вәкилләре, иҗтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр, белгечләр, экспертлар һәм Җирлек халкы составындагы эшлекле, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

36 статья. Җирлек Советы тарафыннан контрольлек итү функцияләрен гамәлгә ашыру

1. Җирлек Советы Җирлек территориясендә әлеге Устав нигезләмәләренә үтәлешен, Җирлек Советы тарафыннан кабул ителгән норматив хокукый актлар нигезләмәләренә үтәлешен, Җирлек бюджеты үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар акчаларыннан файдалануны, Җирлекне үстерү программаларын, Җирлек Башкарма комитеты эшчәнлеген тикшереп тора.

2. Җирлекнең җирле үзидарә органнары тарафыннан һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан законнар, әлеге Устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актлар бозылу фактлары ачыкланган очракта, Җирлек Советы, Җирлек башлыгы карары белән күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен депутатлар арасынан вакытлы контроль комиссияләре төзелергә мөмкин.

3. Җирлек Советы, Җирлек башлыгы инициативасы буенча законнар нигезендә Җирлек бюджеты акчаларыннан максатчан файдалануны, муниципаль мөлкәттән файдалануның нәтижәләгән тикшерү (ревизия) уздырылырга мөмкин. Күрсәтелгән контроль һәм эксперт-аналитик чараларны үткөрү тәртибе Җирлекнең Ревизия комиссиясе турында Нигезләмә белән билгеләнә.

4. Җирлекнең башкарма комитеты, предприятие, учреждение, оешма, вазыйфаи затлар, территориаль иҗтимагый үзидарә органнары, әгәр закон белән башкасы билгеләнмәгән булса, Җирлек Советы, аның контроль комиссияләре депутаты, Җирлек Советы карамагына караган мәсьәләләр буенча соратып алынган мәгълүматны бирергә, ә законнар, муниципаль норматив хокукый актлар бозылган очракта, хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Җирлек Советы Җирлек башлыгының Җирлек Башкарма комитеты һәм җирле үзидарәнең башка ведомство органнары эшчәнлегенә турында, шул исәптән Җирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында, еллык хисапларын тыңлый.

6. Жирлек Советы контроль функцияләрен башкарганда Жирлек Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-боеру эшчәнлегенә тыкшынырга хоуклы түгел.

37 статья. Жирлек вәкилен муниципаль район Советына сайлау

1. Арча муниципаль районы Советына Жирлек Советы депутатлары арасыннан яшерен тавыш биру юлы белән Жирлек вәкиле сайлана.

2. Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артыгы тавыш биргән кандидат Жирлек вәкиле булып сайланган дип санала.

38 статья. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) Жирлек Советының үз-үзен таркату турында карар кабул итүе;

2) “Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 73 статьясында каралган нигезләрдә һәм тәртиптә Жирлек Советын тарату;

3) Жирлек Советы депутатларының әлеге составының хоуксызлыгы турында, шул исәптән депутатларның вәкаләтләре туктатылуға бәйлә рәвештә, Татарстан Республикасы Югары суды карарының үз көченә керүе;

4) законнар нигезендә гамәлгә ашырыла торган Жирлекне үзгәртеп кору, шулай ук Жирлек бетерелгән очракта;

5) Жирлек чикләре үзгәрү нәтижәсендә сайлаучылар саны 25 проценттан арту;

6) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителгән муниципаль хоукый актны бастырып чыгару срогын бозу.

2. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатларының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылуға сәбәп була.

3. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, Жирлекнең Сайлау комиссиясе Федераль закон белән билгеләнгән срокларда вакытыннан алда Жирлек Советы депутатларын сайлауларны билгели, алар Федераль законда билгеләнгән срокларда үткәрелә.

39 статья. Жирлек Советының үз-үзен таркату турында карар кабул итү тәртібе

1. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы карары Жирлек башлыгы яисә Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә яртысын тәшкил иткән депутатлар төркеме инициативасы белән кабул ителергә мөмкин.

2. Үз-үзен таркату турында карар кабул итү инициативасы түбәндәгечә күрсәтелә алмый:

1) Жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел эчендә;

2) Жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисапны раслау чорында;

3) Жирлек башлыгын чакыртып алу турында тавыш бирүне уздыру чорында яки аның вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта.

3. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдимендә үз-үзен таркату мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа таркату сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да өстәлергә мөмкин.

4. Жирлек Советы карары белән депутатлар арасынан үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен комиссия төзелә. Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы карары буенча Жирлек Советының үз-үзен таркатуы турындагы мәсьәлә халык тыңлауларына чыгарылырга мөмкин.

5. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карау дәвамлылыгы Жирлек Советы депутатлары һәм жирлек халкы тарафыннан үз-үзен таркату инициативасының барлык шартлары һәм нигезләмәләре буенча һәрьяклы һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзен таркату турында карар үз-үзен таркату турындагы инициативаны тәкъдим иткән көннән ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.

6. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы карары Совет депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән икесе тарафыннан яшерен тавыш бирү юлы белән кабул ителә.

7. Жирлек Советының үз-үзен таркату турында тәкъдире кире кагылган очракта, кабат үз-үзен таркату инициативасы үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк булмаган вакытта күрсәтелергә мөмкин.

40 статья. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә түбәндәге очрақларда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләге белән отставкага китү;
- 3) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылу;
- 4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яисә вафат дип игълан ителү;
- 5) аңа карата судның гаепләү карары законлы көченә керү;
- 6) Россия Федерациясә чикләреннән даими яшәү урынына чыгу;
- 7) Россия Федерациясә гражданлығын тукталу, Россия Федерациясенәң халыкара шартнамәсендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, аларга чит ил гражданлығын алырга йә аларга Россия Федерациясә гражданының Россия Федерациясә халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданы яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданы булган Россия Федерациясә гражданы чит ил гражданы, жирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы чит ил гражданлығы тукталу;
- 8) сайлаучылар тарафыннан чакыртып алу;
- 9) Жирлек Советы вәкаләтләрә вакытыннан алда тукталу;
- 10) хәрби хезмәткә чакырылу яисә аны алыштыра торган альтернатив граждан хезмәтенә китү;
- 11) федераль законнарда билгеләнгән башка очрақларда.

2. Үз вәкаләтләрән даими нигездә башкаручы депутатның вәкаләтләрә "Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәгән очрақта, вакытыннан алда туктатыла.

3. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату турында Жирлек Советы карары вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән алып 30 көннән дә соңга калмыйча кабул ителә,

әгәр бу нигез Жирлек Советы утырышлары арасында барлыкка килсә - әлеге нигез барлыкка килгән көннән соң өч айдан да соңга калмыйча.

Әлеге статьяның 1 өлешендәге 9 пункттында каралган очракта, Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган көннән туктатыла.

5. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, депутатны өстәмә сайлаулар федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.

IV бүлек. Жирлек башлыгы

41 статья. Жирлек башлыгы - Жирлекнең иң югары вазыйфаи заты

1. Жирлек башлыгы Жирлекнең иң югары вазыйфаи заты булып тора.

Жирлек башлыгы Жирлек советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе булып тора.

3. Жирлек башлыгы вазыйфасының рәсми атамасы - Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кәче авыл жирлеге башлыгы.

4. Жирлек башлыгы вазыйфасы буенча Арча муниципаль районы Кәче авыл жирлеге советы депутаты булып тора.

5. Жирлек башлыгы берүк вакытта Жирлек Советын һәм Жирлекнең башкарма комитетын җитәкли.

42 статья. Жирлек башлыгын сайлау тәртибе

1. Жирлек башлыгы Жирлек Советы депутатлары арасыннан яңа сайланган Жирлек Советының беренче утырышында яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана, әгәр Совет тавыш бирүнең башка тәртибен билгеләмәсә, Жирлек Советы вәкаләтләре чорына сайлана.

Жирлек башлыгын сайлау Жирлек Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасыннан, шул исәптән Жирлектә яшәүчеләрнең, иҗтимагый берләшмәләрнең тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Жирлек Советы депутаты, әгәр аны сайлау өчен Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан күбрәге тавыш бирсә, Жирлек башлыгы итеп сайланган була.

43 статья. Жирлек Башлыгы статусы

1. Жирлек башлыгы даими нигездә эшли.

2. Даими нигездә эшлэгән Жирлек башлығы Арча муниципаль районы Советында вазыйфага сайланган очракта, ул Жирлек башлығы вәкаләтләрен төп эшчәнлегенән азат ителмәгән нигездә башкара.

3. Жирлек Башлығы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә Жирлек халкына һәм Жирлек Советына хисап бирә һәм алар күзәтчелегендә.

4. Жирлек башлығы Жирлек халкы һәм Жирлек Советы каршында үз эшчәнлегенә нәтижәләре турында, шул исәптән Жирлек Советы тарафыннан куелган мәсьәләләргә хәл итү турында елына бер тапкыр да кимрәк булмаган санда хисап тотат.

5. Жирлек башлығы "Коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затлар һәм аларның керемнәренә башка затлар чыгымнарының туры килүен контрольдә тоту турында" 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмләр) ачуны һәм счетлары (кертәмләр) булуны, акча һәм (яисә) чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тую турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, туюларны, бурычларны үтәргә тиеш.

44 статья. Жирлек башлығының вәкаләтләре

Жирлек башлығы:

1) Башка муниципаль берәмлекләргә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә Жирлек исеменнән ышаныч кәгазеннән башка эш итә;

2) Жирлек Советы эшен оештыра, Жирлек Советы утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә;

3) әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә Жирлек Советы кабул иткән хокукый актларга кул куя һәм халыкка житкәрә;

4) Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләргә буенча үз вәкаләтләргә чикләрендә хокукый актлар чыгара;

5) Жирлек Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи;

6) Жирлек Советы эшендә жәмәгәтчелек фикерен ачыклауны һәм исәпкә алуны тәэмин итү чараларын күрә;

7) гражданнарны кабул итүне, аларның мөрәжәгатьләрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карауны оештыра;

8) Жирлек Советының утырышлар беркетмәләренә имза сала;

9) Жирлек Советы аппараты эше белән житәкчелек итә;

10) Жирлек Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга сала;

11) Жирлек Советын тоту һәм аның эшчәнлеген тәмин итү өчен Жирлек бюджетында каралган чыгымнар буенча акча бүлүче булып тора;

12) закон һәм әлеге Устав нигезендә гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча Жирлек Советының хокукый актын кабул итүне оештыра;

13) жирлекләрнең федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, жирлек территориясендә гамәлдә булган Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән кирәкле хезмәттәшлеген тәмин итә;

14) Жирлек исемнән икътисади һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлек турында шартнамәләр һәм килешүләр тәзи;

15) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль берәмлекләр башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләргә, шулай ук әлеге Устав, Жирлек башлыгы компетенциясенә Жирлек Советы карарлары тарафыннан кертелгән башка вәкаләтләргә гамәлгә ашыра;

16) әлеге Устав нигезендә муниципаль-хосусый партнерлык өлкәсендә вәкаләтләргә гамәлгә ашыруга вәкаләтле жирле үзидарә органын билгели;

17) “Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында” 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль законның 9 статьясындагы 2 - 5 өлешләргә нигезендә проектның нәтижәләгән бәяләүне уздыру һәм аның чагыштырма өстенлеген билгеләү өчен муниципаль-хосусый партнерлык проекты жибәрә.

45 статья. Жирлек башлыгының вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату

1. Жирлек башлыгының вәкаләтләрә түбәндәге очрактарда вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкага китү;

3) 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законның 74.1 статьясы нигезендә отставкага жиберү;

4) 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан ваз кичү. Әгәр вазыйфалары Россия Федерациясе субъекты югары вазыйфаи заты (Россия Федерациясе субъекты дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы жирикчесе) муниципаль берәмлек башлыгы вазыйфасыннан читләштерү турындагы хокукый акты нигезендә яисә муниципаль берәмлек башлыгын отставкага жиберү турында муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карары нигезендә вакытыннан алда туктатылган муниципаль берәмлек башлыгы әлегә хокукый актка яки карарга шикаять белдерсә, муниципаль берәмлекнең вәкаләтле органы суд карары үз көченә кергәнчә муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан үз составыннан яисә конкурс нәтижеләре буенча конкурс комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән кандидатлар арасыннан сайлана торган муниципаль берәмлек башлыгын сайлау турында карар кабул итергә хокуклы түгел;

5) суд тарафыннан хокукка сәләтсез яисә хокукка сәләте чикләнгән дип танылу. Жирлек башлыгы вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатылган очракта, муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан үз составыннан сайлана торган Жирлек башлыгын сайлау вәкаләтләр туктатылган көннән алып алты айдан да соңга калмыйча гамәлгә ашырыла.

Шул ук вакытта, муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы вәкаләтләрә чоры төмамланганчы алты айдан да кимрәк вакыт калган булса, Жирлек башлыгын муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы составыннан сайлау яңа сайланган муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органының беренчә утырышында гамәлгә ашырыла;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яисә вафат дип игълан ителү;

7) аңа карата судның гаепләү карары законлы көченә керү;

8) Россия Федерациясе чикләреннән даими яшәү урынына чыгу;

9) Россия Федерациясе граждандлығын тукталу, Россия Федерациясенең халыкара шартнамәсендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданды жирле үзидарә органнарына сайланырга, аларга чит ил граждандлығын алырга йә аларга Россия Федерациясе граждандының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданды яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданды булган Россия Федерациясе гражданды чит ил гражданды, жирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы чит ил граждандлығы тукталу;

10) сайлаучылар тарафыннан чакыртып алу;

11) суд тәртибендә сәламәтлеге торышы буенча Жирлек башлығы вәкаләтләрен гамәлгә ашырырга сәләтсез дип танылу;

12) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә Жирлек үзгәртеп корылган, шулай ук бетерелгән очракта;

13) муниципаль берәмлек чикләрен үзгәртү аркасында сайлаучылар саны 25 проценттан арту;

14) граждандарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актыны бастырып чыгару срогын бозу;

15) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда һәм башка федераль законнарда билгеләнгән чикләүләренә үтәмәү.

2. Жирлек башлығының вәкаләтләре әлеге статьяның 1 өлешендәге 1-11, 14 һәм 15 пунктларында күрсәтелгән нигезләр буенча вакытыннан алда туктатылган очракта, яңа башлык сайлау Жирлек Советының якындагы утырышында гамәлгә ашырыла.

3. Жирлек башлығының вәкаләтләре Жирлек Советының вәкаләтләре чоры тәмамланганчы алты айдан да кимрәк вакыт кала туктатылса, Жирлек Советы карары буенча яңа Башлык сайлау үткәрелмәскә мөмкин.

46 статья. Жирлек башлығы урынбасары

1. Жирлек башлығы тәкъдиме буенча Жирлек Советы депутатлары арасынан Жирлек башлығы урынбасары сайлана. Жирлек башлығы урынбасары яшерен яисә ачык тавыш бирү юлы белән сайлана. Тавыш бирү ысулын сайлау турындагы карар Жирлек Советы карары белән билгеләнә.

2. Жирлек башлыгы Жирлек Советына бушатылган нигездә ике урынбасар һәм бушатылмаган нигездә ике урынбасар сайларга тәкъдим итәргә хокуклы.

3. Жирлек Советы депутаты, әгәр аны сайлау өчен Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан күбрәгә тавыш бирсә, Жирлек башлыгының сайланган урынбасары булып санала.

4. Жирлек башлыгы урынбасары Жирлек Советы регламентында билгеләнгән вазыйфаларны бүлү нигезендә билгеләнгән вазыйфаларны үти, Жирлек башлыгы йөкләмәләрен үти, ә ул вакытлыча (авыруга яисә отпускка бәйле) булмаган очракта, яисә суд карары буенча сак астына алу рәвешендә процессуаль мәжбүр итү чараларын куллану яисә вазыйфасыннан вакытлыча читләштерү рәвешендә вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату очрагында, Жирлек башлыгы вазыйфаларын башкара.

5. Жирлек башлыгы урынбасарының вәкаләтләре әлеге Уставның 39 статьясында каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

6. Жирлек башлыгы урынбасары Жирлек башлыгы инициативасы буенча кабул ителә торган Жирлек Советы карары яисә Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бере күләмендә депутатлар төркеме таләбе буенча вазыйфадан теләсә кайсы вакытта чакыртып алынырга мөмкин. Жирлек башлыгы урынбасарын чакыртып алу турындагы карар Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

7. Жирлек башлыгы урынбасары законнарда билгеләнгән бурычларны, тьюларны һәм чикләүләргә үтәргә тиеш.

V бүлек. Жирлек Башкарма комитеты

47 статья. Жирлек Башкарма комитеты - жирле үзидарәнең башкарма-боеру органы

1. Жирлек Башкарма комитеты жирле үзидарәнең башкарма-боеру органы булып тора.

2. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы жирлек-Башкарма комитетының рәсми исеме - Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Кече авыл жирлеге башкарма комитеты.

3. Жирлек Башкарма комитеты Жирлек советына хисап тотта һәм аның күзәтчелегендә була.

4. Жирлек Башкарма комитетының гражданлык хәле актларын дәүләт төркөвенә алу вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән Россия Федерациясә

гербы сурәте төшерелгән түгәрәк мөһерә, үз исеме язылган бланклары, мөһерә бар.

5. Жирлек Башкарма комитеты эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары Жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

48 статья. Жирлек Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитет структурасы Жирлек башлыгы тәкъдиме буенча Жирлек Советы тарафыннан раслана.

2. Жирлек Башкарма комитеты структурасына түбәндәгеләр керә: Башкарма комитет житәкчесе - Жирлек башлыгы, Башкарма комитет секретаре, Башкарма комитетның башка вазыйфаи затлары.

49 статья. Башкарма комитет вәкаләтләре

1. Жирлек Башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәпкә алу өлкәсендә:

- Жирлек бюджетын эшли;

- Жирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясен эшләүне тәэмин итә;

- Жирлекнең бюджетын үтәүне оештыра, жирлекнең социаль-икътисади үсеш планнарын һәм стратегиясен үтәүне оештыра;

- бюджетның үтәлеше турында, жирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясенең үтәлеше турында хисаплар әзерләүне тәэмин итә;

- стратегик планлаштыру өлкәсендә «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль законда каралган башка вәкаләтләргә гамәлгә ашыра;

- Жирлек икътисады һәм социаль өлкәсе торышын чагылдыра торган статистик күрсәткечләргә жыюны оештыра һәм күрсәтелгән дәүләт хакимияте органнарына Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә тапшыру эшен оештыра;

2) жирлек территориясендә муниципаль милеккә идарә, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- Жирлекнең муниципаль милкендәгә мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын тәзү, сатып алу, алардан файдалану, эш итү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- Жирлек Советы карары белән билгеләнә торган очрақларда муниципаль мөлкәтне читләштерү турында тәкъдимнәрне, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәрне Совет тарафыннан килештерүгә (раслауга) кертә;

- Жирлекнең икътисадый һәм социаль үсешендә муниципаль милектәге предприятиеләр, оешмалар белән хезмәттәшлек турында шартнамәләр тәзи; жирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек рәвешләрендәге предприятиеләр төзүгә ярдәм итә;

- Жирлек Советы билгеләгән тәртип нигезендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тәзи, аларның эшчәнлек максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм предприятиеләрне үзгәртеп оештыру һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның житәкчеләрен биләгән вазыйфасыннан азат итә;

- муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс ягыннан тәмин итә һәм бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль биремнәрне финанс белән тәмин итә, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып ала;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

- муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә тарифлар һәм, әгәр федераль законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләр билгели;

3) авыл хужалыгын һәм эшкуарлыкны үстерү өлкәсендә:

- авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

4) халыкка торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- халыкны жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра; базарлар һәм ярминкәләр оештыра;

- торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын гражданның бирә;

- мәдәният оешмаларының ялын оештыру һәм халыкны хезмәт күрсәтүләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;

- Жирлек территориясендә физик культураны, мәктәп спортын һәм массакуләм спортны үстерү өчен шартлар тудыру, жирлекнең рәсми физкультура-савыктыру һәм спорт чараларын үткөрүне оештыру;

- Жирлектә балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

- Жирлек халкының күпләп ял итүе өчен шартлар тудыра һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, моңа гражданның су объектларына иреккә керүен тәэмин итү дә керә;

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны гамәлгә ашыра, муниципаль берәмлек чикләрендә муниципаль торак фонды тәшкит итә торган күпфатирлы йортларга энергетика тикшерүен уздыруны оештыра, энергияне сак тоту турындагы һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру турындагы законнарда каралган башка чаралар оештыра һәм үткәрә;

- Жирлек территориясендә яшәүче хуҗасыз хайваннар белән эшчәнлеккә гамәлгә ашыра;

5) төзекләндерү өлкәсендә:

- каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортта ташу эшчәнлеген оештыруда катнаша;

- Жирлеккә төзекләндерү кагыйдәләренең үтәлешен тикшереп тора, жирлек территориясен төзекләндерү эшчәнлеген оештыра (урамнарны яктыртуны, территорияне яшелләндерүне, урамнар исемнәре һәм йортларның номерлары булган күрсәткечләр урнаштыруны, кече архитектура формаларын урнаштыруны һәм тотуны да кертеп);

- адрес объектларына адреслар бирә, адресларны үзгәртә, юк итә, урам-юл челтәре элементларына (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ һәм муниципальгә әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге жирле юлларыннан тыш), жирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исем бирә, мондый исемнәренә үзгәртә, юк итә, мәгълүматны дәүләт адреслы реестрында урнаштыра;

- үзбелдекле төзелгән корылманы жимерү, үзбелдекле төзелгән корылманы жимерү яисә билгеләнгән таләпләргә туры китерү турындагы карарны Россия Федерациясе граждандык законнары нигезендә кабул итә;

6) граждандарның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү, халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- Жирлек территориясендә законнарның, дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә актларының үтәләшен, граждандарның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- дәүләт хакимияте органнарының һәм дәүләт вазыйфаи затларының, предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның жирле үзидарә хокукларын боза торган актларына билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яисә арбитраж судта шикаять бирә;

- Жирлекнең торак пунктлары чикләрендә беренчел янгын куркынычсызлыгы чараларын үткәрүне тәмин итә;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы граждандарга һәм аларның берләшмәләренә халык дружиналары эшчәнлегә өчен шартлар тудыруга ярдәм итә;

7) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләү өлкәсендә:

-Жирлек территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) өһәмияттәге мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни ядкарьләрен) саклауны, алардан файдалануны һәм аларны популярлаштыруны тәмин итә;

- жирле традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыра, жирлектә халык сәнгать һөнәрләрен саклап калуда, торгызуда һәм үстерүдә катнаша;

- Жирлек территориясендә урнашкан муниципаль музейларның карап тотуны тәмин итә;

- балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра.

8) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен башкару өлкәсендә :

- Жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен тапшырылган матди һәм финанс чараларының исәбен алып бара һәм алардан тиешенчә файдалануны тәмин итә;

- тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- Жирлекнең жирле үзидарә органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларынан аларга тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалануны Жирлек Советы карарлары нигезендә тәмин итә;

9) башка вәкаләтләр:

- Жирлек ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итә, ачык аукцион уздыруны "Федераль милектәге су объектларында төзелгән ясалма жир кишәрлекләре турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында" 2011 елның 19 июлендәге 246-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукын бирә;

- Жирлек башлыгының эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка төрле тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- Жирлекнең архив фондларын булдыруны тәмин итә;

- Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү максатларында гражданның өлегә Уставның 5 статьясындагы 1 өлешенң 8 - 10, 17 һәм 20 пунктларында каралган жирлек өчен әһәмиятле булган социаль әһәмиятле эшләрне (шул исәптән дежур тору) ирәкле рәвештә башкаруга жәлеп итү турында карар кабул итә, аларны үткөрүне оештыра;

- Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре буенча башка вәкаләтләрне, законнарда, өлегә Устав тарафыннан кертелгән вәкаләтләрдән тыш, Жирлек Советы яисә жирле үзидарәнең башка органнары компетенциясенә жирлек Советы карарлары белән гамәлгә ашыра.

10) муниципаль-хосусый партнерлык өлкәсендә Жирлек Башкарма комитеты түбәндәгеләрне гамәлгә ашыра:

- муниципаль-хосусый партнерлык проектының гамәлгә ашырылганда жирле үзидарә органнары эшчәнлеген координацияләүне тәмин итү;

- муниципаль-хосусый партнерлык турында килешү төзү хокукына конкурслар уздыру өчен конкурс документациясен гавами партнерга килештерү;

- муниципаль-хосусый партнерлык турындагы килешүне гамәлгә ашыруны мониторинглау;

- муниципаль-хосусый партнерлык турындагы килешүне гамәлгә ашыру барышында гавами партнерларның һәм хосусый партнерларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен яклауда ярдәм итү;

- муниципаль-хосусый партнерлык турында төзелгән килешүләр реестрын алып бару;

- муниципаль-хосусый партнерлык турында килешү хакында мәгълүматның ачыклығын һәм һәркем файдалана алырлык булуын тәэмин итү;

- муниципаль-хосусый партнерлык турындагы килешүне гамәлгә ашыру мониторингы нәтижәләрен вәкаләтле органга тапшыру;

- 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы "Россия Федерациясендә дәүләти-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" Федераль закон, башка федераль законнар, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм норматив хокукий актлары, әлеге устав белән жирикнең муниципаль хокукий актларында каралган башка вәкаләтләр.

2. Жирик Башкарма комитеты Жирикнең жирик әһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләргә хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләргә гамәлгә ашыра:

- Жирик музейларын төзи;

- Жириктә нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкара;

- опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнаша;

- Жирик территориясендә жирик милли-мәдәни автономияләргә хокукларын гамәлгә ашыруга бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

- Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм жирик территориясендә миллиләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм итә;

- Жирик территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә мобилизация эзәрләү чараларын оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнаша;

- муниципаль янғын сағын төзи;

- туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

- кеше хокукларын тээмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтә.

- 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы “Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында” Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның гомумроссия ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оешмаларга ярдәм күрсәтә;

- гражданның социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын торак законнары нигезендә бирә;

- Жирлек территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эшчәнлекне гамәлгә ашыра;

- «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыра;

- инвалидларның, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затларның физик культурасын һәм спортын, жайлашу физик культурасын һәм жайлашу спортын үстерүгә ярдәм итә;

“Кулланучылар хокукларын яклау турында” 1992 елның 7 февралендәге 2300-І номерлы Россия Федерациясе Законнда каралган кулланучылар хокукларын яклау чараларын гамәлгә ашыра;

- участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәр әлеге вазыйфаны биләгән вакытка торак урыны бирә;

- алкоголь, наркотик кулланган яки башкача токсик исерек хәлдә булган затларга ярдәм күрсәтү чараларын гамәлгә ашыра.

3. Жирлек Башкарма комитеты муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган була.

Муниципаль контроль өлкәсендәге Жирлек Башкарма комитеты вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

1) тиешле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;

2) жирле үзидарә органнарына тапшырылган гамәлгә ашыру вәкаләтләрен региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

3) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү, Россия Федерациясе субъектлары башкарма хакимиятенең вәкаләтле органнары тарафыннан раслана торган типовой административ регламентлар нигезендә жирле үзидарә органнарына вәкаләтләр бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;

4) Россия Федерациясе Хөкүмәтенең күрсәткечләр һәм аны үткөрү методикасы тарафыннан расланган эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контроль нәтижәлелеген мониторинглау оештыра һәм уздыра;

5) федераль законнарда, Татарстан Республикасы субъектлары законнарында һәм башка норматив хокукый актларында каралган вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

Жирлекнең башкарма комитеты органнарына муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру функцияләре мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә йөкләнергә мөмкин.

Юридик затларга, шәхси эшмәкәрләргә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, тикшерүләр оештыру һәм үткөрү белән бәйлә мөнәсәбәтләргә карата 2008 елның 26 декабрдәге 294-ФЗ номерлы "Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм шәхси эшқуарларның хокукларын яклау турында" Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

VI бүлек. Жирле үзидарәнең башка органнарының үзара хезмәттәшлеге

50 статья. Жирлекнең Ревизия комиссиясе

1. Жирлекнең Ревизия комиссиясе жирле үзидарәнең даими эшләүче коллегиаль органы булып тора.

2. Жирлекнең Ревизия комиссиясе рәистән һәм ике әгъзадан тора.

Жирлекнең Ревизия комиссиясен оештыру һәм аның эшчәнлегенә тәртибе, вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы, "Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләренең контроль-хисап органнарын оештыруның һәм аларның эшчәнлегенә гомуми принциплары турында" 2011 елның 7 февралдәге 6-ФЗ номерлы, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә

оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы федераль законнар, башка федераль законнар һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, Жирлекнең Ревизия комиссиясе турындагы Нигезләмә белән билгеләнә.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә Ревизия комиссиясе оештыру һәм аның эшчәнлеген хокукый җайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

51 статья. Жирлек Советының, Жирлек башлыгының, Жирлек Башкарма комитетының һәм жирле үзидарәнең башка органнарының үзара мөнәсәбәтләре нигезләре

1. Әлеге Уставта билгеләнгән вәкаләтләрне бүлү нигезендә Жирлек Советы, Жирлек башлыгы һәм Жирлек Башкарма комитеты үз вәкаләтләрен мөстәкыйль башкара.

2. Жирлек Советы һәм Халыкның башкарма комитеты Жирлекнең икътисадый һәм социаль үсеше процесслары белән нәтиҗәле идарә итү максатларында һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә законнарда, әлеге Устав билгеләгән рәвешләрдә үзара хезмәттәшлек итәргә тиеш.

3. Жирлек Советы һәм Жирлек башкарма комитеты кабул ителгән норматив хокукый актларны имзаланган көннән алып җиде көн эчендә бер-берсенә юллыйлар.

4. Жирлек Башкарма комитеты җитәкчесе буларак Жирлек башлыгы Жирлек Советының, Жирлек башлыгының хокукый актларын кабул итү, бетерү, үзгәртү турындагы тәкъдим белән Жирлек Советына мәрәҗәгать итәргә, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

5. Жирле үзидарәнең башка органнарының үзара эшчәнлек тәртибе Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә ала.

52 статья. Жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү

Жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедуралары уздыру юлы белән яисә суд тәртибендә хәл ителә.

VII бүлек. Сайлау комиссиясе

53 статья. Жирлекнең Сайлау комиссиясе

1. Жирлекнең Сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, депутатны чакыртып алу буенча тавыш бирүне әзерләүне һәм

уздыруны, муниципаль жирлекнең чикләрен үзгөртү, муниципаль жирлекне үзгөртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыра.

2. Жирлекнең Сайлау комиссиясе жирле үзидарә органнары структурасына керми торган муниципаль орган.

3. Жирлекнең Сайлау комиссиясе Жирлек Советы тарафыннан федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән тәртиптә төзелә.

4. Сайлау комиссиясе вәкаләтләре вакыты биш ел.

5. Жирлекнең Сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш хокукына ия 6 әгъзадан тора.

6. Жирлекнең Сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс белән тәэмин итү Жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

7. Жирлекнең Советы тарафыннан расланган Жирлекнең Сайлау комиссиясе вәкаләтләре, аның эшчәнлеге тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, Жирлек Советы тарафыннан расланган Жирлек сайлау комиссиясе турында Нигезләмә белән җайга салына. Жирлек Советы мөрәжәгатә нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары буенча Жирлек сайлау комиссиясе вәкаләтләре территориаль сайлау комиссиясенә йөкләнергә мөмкин.

VIII бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӨНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАН-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

54 статья. Юридик зат хокукына ия жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик зат хокукына Жирлек Советы һәм Жирлек башкарма комитеты ия.

2. Юридик зат хокуклары Жирлек Советы карары буенча башкарма комитет структурасы нигезендә Жирлек башкарма комитетының аерым органнарына бирелергә мөмкин.

55 статья. Юридик затлар буларак жирле үзидарә органнары

1. Жирлек башлыгы Жирлек исеменнән мөлкәти һәм башка хокуклар һәм бурычлар алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәсез чыгыш ясарга мөмкин.

2. Жирлекнең юридик зат хокуклары бирелгән жирле үзидарә органнары идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып тора һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик зат буларак дәүләт теркәве узарга тиеш.

56 статья. Жирлекнең жирле үзидарә органнарын финанслау

Жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанс белән тәэмин итү Жирлекнең фәкәть үз керемнәре исәбеннән генә гамәлгә ашырыла.

IX бүлек. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫНА ҺӘМ ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКА ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНА БИРЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘР

57 статья. Жирлек башлығына һәм Жирлекнең башка вазыйфаи затларына бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр

1. Жирлек башлығының һәм Жирлекнең башка вазыйфаи затларының социаль һәм башка гарантияләре "Татарстан Республикасында муниципаль берәмлек вәкиллекле органы депутатының, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затының вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында" 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм Жирлек Советы карарлары нигезендә билгеләнә.

2. Жирлек башлығының һәм муниципаль вазыйфаларны биләүче затларның еллык түләүле отпускы төп түләүле отпусктан һәм өстәмә түләүле отпусктан гыйбарәт.

3. Жирлек башлығына һәм муниципаль вазыйфаларны даими нигездә биләүче затларга 30 календарь көн дәвамлылыгы белән еллык төп түләүле отпуск билгеләнә.

58 статья. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфаи затлар эшчәнлегенең социаль һәм башка гарантияләре

1. Жирлек Советы һәм аның органнары утырышларында катнашу, Совет йөкләмәләрен үтәү чорында азат ителмәгән нигездә эшләүче Жирлек Советы депутатына әлеге законнарда каралган акчалата компенсация һәм башка түләүләр түләнә.

2. Үз вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә гамәлгә ашыручы Жирлек башлығы урынбасарына, әлеге Уставта каралган очракларда, Жирлек башлығы вазыйфаларын үтәгәндә, Жирлек башлығының айлык акчалата хезмәт хакының 90% күләмендә түләнә.

3. Жирлекнең Ревизия комиссиясе, Жирлек сайлау комиссиясе эгъзаларына элеге органнар эшендә катнашу вақытына Жирлек Советы карарлары нигезендә акчалата компенсация түленә.

59 статья. Жирлек башлығының, Жирлек Советы депутатларының кагылгысызлык гарантияләре

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән Жирлек башлығының кагылгысызлык гарантияләре аларны жинаять яисә административ жаваплылыкка жәлеп иткәндә, тоткарлаганда, кулга алганда, тентү, сорау алганда, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылганда, шулай ук алар биләгән торак һәм (яисә) хезмәт урыны, багажы, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, алар тарафыннан файдаланыла торган элемтә чараларына карата оператив-эзләнү чаралары үткәргәндә федераль законнар белән билгеләнә.

2. Жирлек Советы депутаты федераль закон нигезендә әйткән фикере, тавыш биргәндә чагылдырылган позициясе, аның статусына туры килә торган башка гамәлләре өчен, шул исәптән вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң, жинаять яисә административ жаваплылыкка тартыла алмый. Элеге нигезләмә Жирлек Советы депутаты тарафыннан гавами кимсетүләр, яла ягу яисә федераль законда каралган башка хокук бозу очрақларына кагылмый.

X бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛИЛЫГЫ

60 статья. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылығы

Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары Жирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында законнар нигезендә жаваплы.

61 статья. Жирлек Советы депутатларының халык алдында жаваплылығы

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән Жирлек башлығының, халык алдында жаваплылығы аны сайлаган кешеләрнең ышанычын югалту нәтижәсендә барлыкка килә.

2. Жирлек халкының ышанычын югалткан депутат, шул исәптән Жирлек башлығы, элеге Устав тарафыннан каралган нигезләрдә һәм тәртиптә чакыртып алынырга мөмкин.

62 статья. Жирлекнең жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның дәүләт алдында жаваплылыгы

1. Жирлек Советының, Жирлек башлыгының дәүләт алдында жаваплылыгы Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнары, федераль законнары, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставын бозган очракта, шулай ук жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән тиешенчә гамәлгә ашырмаган очракта, суд карары нигезендә барлыкка килә.

2. Жирлек Советын таркату, Жирлек башлыгы, Жирлек башкарма комитеты житәкчесен вазыйфасыннан читләштерү һәм отставкага жибәрү нигезләре һәм тәртибе "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә.

63 статья. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны ышаныч югалтуга бәйле рәвештә эштән азат итү (вазыйфасыннан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә ышаныч югалтуга бәйле рәвештә түбәндәге очракларда эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) зат тарафыннан үзе бер ягы булып торган мәнфәгатьләр каршылыгын булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәү;

2) үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигь булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре хакында белешмәләрне тапшырмау яисә белә торып дәрәс булмаган яисә тулы булмаган белешмәләр тапшыру;

3) затның, федераль законда билгеләнгән очраклардан тыш, коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә түләүле нигездә катнашуы;

4) эшкуарлык эшчәнлеген башкару;

5) затның Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительләр яисә күзәтү советлары, чит ил коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларының һәм Россия Федерациясе территориясендә аларның структур бүлекчәләренең башка органнары составына керүе.

2. Үзенә буйсынган затның мәнфәгатьләр каршылыгына китергән яисә китерергә мөмкин булган шәхси кызыксынуы барлыкка килү турында билгеле булган муниципаль вазыйфаны биләүче зат, ышаныч югалтуга бәйле рәвештә эштән чыгарылырга (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләп торучы зат тарафыннан үзенә буйсынган затның мәнфәгатьләр каршылыгын булдырмавы һәм (яки) аны жайга салу буенча чаралар күрелмәгән очракта.

64 статья. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның физик һәм юридик затлар каршында җаваплылыгы

Жирле үзидарә органнарының һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затларының физик һәм юридик затлар алдындагы җаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә барлыкка килә.

XI бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

65 статья. Жирлекнең муниципаль хокукий актлары системасы

1. Жирлекнең муниципаль хокукий актлары системасына түбәндәгеләр керә:

- 1) Жирлек уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукий актлар;
- 2) Жирлек Советының норматив һәм башка хокукий актлары;

3) Жирлек башлыгының, башкарма комитетның һәм жирле үзидарәнең әлеге Уставта каралган башка органнарының һәм вазыйфаи затларының норматив һәм башка хокукий актлары.

2. Жирлек уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукий актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукий актлар системасында иң югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм Жирлекнең бөтен территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукий актлар әлеге Уставка һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукий актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары кабул иткән муниципаль хокукий актлар Жирлекнең бөтен территориясендә ничиксез үтәлергә тиеш.

4. Әлеге органнар яисә тиешле вазыйфалар юкка чыгарылган яисә әлеге органнарның яисә вазыйфаи затларның вәкаләтләре исемлеге үзгәртелгән очракта, вәкаләтләренә муниципаль хокукий актны кабул итү (бастырып чыгару) кертелгән жирле үзидарә органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан муниципаль хокукий актлар юкка чыгарылырга яисә аларның

гамәлләре тиешле муниципаль хокукый актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органнары яисә вазыйфаи затлары тарафыннан туктатылырга мөмкин, шулай ук суд тарафыннан, ә жирле үзидарә органнарының федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны җайга сала торган өләшәндә-Россия Федерациясе дәүләт хакимиятенә вәкаләтле органы тарафыннан.

5. Норматив характерга ия булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы, эшқуарлар хокукларын яклау буенча Россия Федерациясе Президенты каршындагы вәкаләтле вәкилнең эшқуарлар хокукларын яклау буенча Россия Федерациясе законнары нигезендә бирелгән тиешле күрсәтмәне алган очракта, аны чыгарган жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты тарафыннан кичекмәстән туктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәләше турында Җирлек башкарма комитеты яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшқуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә Җирлек Советына - карар кабул иткән көннән алып өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

66 статья. Гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Җирлектә яшәүчеләрнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча карары гражданнарның жирле референдумда турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Әгәр Җирлектә яшәүчеләрнең турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль норматив хокукый акт кабул итү (бастырып чыгару) таләп ителсә, компетенциясенә күрсәтелгән актны кабул итү (бастырып чыгару) кергән жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарә органы вазыйфаи заты референдумда кабул ителгән карар үз көченә кергән көннән 15 көн эчендә тиешле муниципаль норматив хокукый актны әзерләү һәм (яисә) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан да артмаска тиеш.

3. Муниципаль норматив хокукый актның гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны бастырып чыгару срогын үтәмәү Җирлек башлығын чакыртып алу яисә Җирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

67 статья. Җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителгән муниципаль хокукый актларның төрләре

1. Җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү йөзеннән түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

1) Җирлек Советы - Җирлек Советы карарлары;

2) Жирлек башлыгы - Жирлек башлыгы карары һәм күрсәтмәләре;

2. Жирле үзидарәнең башка вазыйфаи затлары әлеге Уставта, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль норматив хокукий актларда билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

68 статья. Муниципаль хокукий актларны әзерләү

1. Муниципаль хокукий актлар проектлары Жирлек башлыгы, Жирлек Советы депутатлары, Арча районы прокуроры, территорияль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре, шулай ук аны алып бару мәсьәләләре буенча Жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан кертелергә мөмкин.

2. Арча районы прокуроры, үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында гамәлдәге муниципаль норматив хокукий актларны камилләштерү кирәклеген билгеләгәндә, муниципаль норматив хокукий актларны үзгәртү, гамәлдән чыгару яисә кабул итү турында тәкъдимнәр кертелергә хокуклы.

3. Муниципаль хокукий актлар проектларын кертү тәртибе, аларга теркәләр торган документларның исемлеге һәм формасы Жирлек Советы регламенты һәм Жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

69 статья. Жирлек Советы хокукий актлары

1. Жирлек Советы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, Устав белән аның компетенциясенә кергән мәсьәләләр буенча Жирлек территориясендә үтәлергә тиешле кагыйдәләрне билгели торган карарлар, Жирлек башлыгын отставкага жиберү турында карар, шулай ук Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре һәм федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав белән аның компетенциясенә кергән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрне билгели торган Жирлек Советы карарлары, әгәр федераль законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

3. Жирле салымнар һәм җыемнар билгеләүне, үзгәртүне һәм юкка чыгаруны, Жирлек бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыруны күздә тоткан Жирлек Советы карарлары Жирлекнең башкарма комитеты җитәкчесе инициативасы буенча яисә аның бәяләмәсе булганда гына Жирлек Советы каравына кертелергә мөмкин. Күрсәтелгән бәяләмә Жирлек Советы регламентында билгеләнгән тәртиптә утыз көн эчендә Жирлек Советына тапшырыла.

4. Жирлек Советы карарларына алар кабул ителгән көннән алып өч көн эчендә Жирлек башлыгы тарафыннан имза салына һәм әлеге Уставта билгеләгән тәртиптә халыкка җиткерелә.

5. Муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карарларын кабул иткәндә муниципаль берәмлек башлыгы тавышы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы депутаты тавышы буларак исәпкә алына.

70 статья. Жирлек башлыгының хокукый актлары

Жирлек башлыгы үз вәкаләтләре чикләрендә законнарда, әлеге Уставта, Жирлек Советы карарларында билгеләнгән Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карар һәм күрсәтмәләр, шулай ук Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре буенча карарларны һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр, шулай ук Жирлек Башкарма комитетының эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләр чыгара.

Жирлек башлыгы "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль закон, башка федераль законнар нигезендә әлеге Устав компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара.

71 статья. Жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган муниципаль норматив хокукый актларны, килешүләргә бастырып чыгару (халыкка җиткерү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары, әгәр аларның карары белән башкасы билгеләнмәгән булса, Жирлек башлыгы имза салган көннән соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлек Советының салымнар һәм җыемнар турында норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Жирлек Уставын кабул итү яисә әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар федераль законда, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, жирле үзидарәнең башка вазыйфаи затларының хокукый актлары, әгәр актларның үзләре тарафыннан башкасы билгеләнмәгән булса, аларны имзалаган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм граждән хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы, гамәлгә куючы муниципаль берәмлек булган оешмаларның хокукый статусын билгели торган, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелә

торган шартнамәләр рәсми басылып чыкканнан (халыкка җиткерелгәннән) соң үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары: исеме, аңа имза салу датасы (Жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән хокукый актлар өчен - шулай ук аны Жирлек Советы кабул иткән дата), теркәү номеры, хокукый акты имзалаган вазыйфаи зат исеме, мөһер булырга тиеш.

5. Жирлекнең бюджет турындагы карары, аның үтәләше турындагы хисап, жирле салымнар һәм җыемнар билгеләү турындагы карар, Жирлек Советы регламенты, Жирлек Советы, Жирлек башлыгы тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукый актлар, федераль закон белән таратылуы чикләнгән белешмәләр булган муниципаль норматив хокукый актлардан яисә аларның аерым нигезләмәләреннән тыш, аларны имзалаган көннән алып җиде көн эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

6. Муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләү турында, Жирлекне үзгәртү, үзгәртеп кору, Жирлек башлыгын һәм аның урынбасарын сайлау турында норматив хокукый актлар, жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган килешүләр һәм законнар нигезендә башка актлар рәсми басылып чыгарга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

7. Законнар яисә әлеге Устав нигезендә рәсми бастырып чыгару (халыкка җиткерү) мәҗбүри булмаган норматив булмаган муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) мөмкин.

8. Бастырып чыгарганда (халыкка җиткергәндә) муниципаль хокукый акт реквизитлары күрсәтелә.

Муниципаль хокукый актларны, килешүләргә рәсми бастырып чыгару (халыкка җиткерү) түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырыла:

- хокукый акт (киләшү) текстын Жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә куелган басма массакуләм мәгълүмат чараларында яисә Жирлек территориясендә таратыла торган башка басма массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгару. Хокукый акт текстын башка басма массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарганда, әлеге бастырып чыгаруның рәсми булуы хакында тамга булырга тиеш;

- Жирлек торак пунктлары территориясендә хокукый акт (киләшү) текстын махсус мәгълүмат стендларында урнаштыру. Әлеге стендлар һәм аларның урнашу урыннары саны Жирлек Советы тарафыннан раслана һәм Жирлектә яшәүчеләрнең муниципаль хокукый акты тексты белән каршылыксыз танышу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш;

- хокукий акт (килешү) текстын Татарстан Республикасы хокукий мәгълүмат рәсми порталында <http://pravo.tatarstan.ru> адресы буенча урнаштыру.

- хокукий акт (килешү) яисә хокукий акт проекты текстын "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре порталында районның рәсми сайтында урнаштыру.

9. Муниципаль хокукий актны (килешүне) бастырып чыгарганда (халыкка житкәргәндә) массакуләм мәгълүмат чарасы чыгу датасы яисә тиешле актны (килешүне) игълан итү датасы турында белешмәләр күрсәтеләргә тиеш, алар актны тарата башлау (тарату) датасына яисә аны мәгълүмати стәндта урнаштыру датасына туры киләргә тиеш.

10. Муниципаль норматив хокукий актлар, шул исәптән жирле референдумда (гражданнар жыенында) кабул ителгән хокукий актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән норматив хокукий актлар Татарстан Республикасының муниципаль норматив хокукий актлары регистрына кертеләргә тиеш, аны оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Муниципаль хокукий акт яисә жирле үзидәрә органнары арасында төзелгән килешүнең тулы текстын тиешле муниципаль берәмлектә таратыла торган вакытлы матбугат басмасында беренче бастырып чыгару аны рәсми бастырып чыгару булып санала.

12. Муниципаль хокукий актларны һәм жирле үзидәрә органнары килешүләрен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкәргә) өчен «Интернет» челтәре басмасыннан да файдаланырга мөмкин. Муниципаль хокукий актның тулы тексты рәсми челтәр басмасында басылып чыккан (урнаштырылган) очракта, басмада аңа теркәлгән күләмле график һәм таблицалы кушымталар китерелмәскә мөмкин.

XII бүлек. Жирлекнең икътисади нигезләмәләре

72 статья. Жирлекнең икътисади нигезләмәләре

1. Жирлекнең икътисади нигезен муниципаль милектәге мөлкәт, Жирлек бюджеты акчалары, шулай ук Жирлекнең милек хокуклары тәшкил итә.

73 статья. Жирлекнең муниципаль мөлкәте

1. Жирлек милкәндә булырга мөмкин:

1) әлеге Федераль законда билгеләнгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

2) жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очракларда, шулай ук аларга "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясындагы 4 өлешендә каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт .

3) Жирлекнең, муниципаль хезмәткәрләренең, муниципаль предприятиеләрнең һәм учреждениеләрнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары эшчәнлеген тәмин итү өчен Жирлек Советының норматив хокукый актлары нигезендә билгеләнгән мөлкәт;

4) жирле үзидарә органы тарафыннан федераль законнар белән хәл ителгән һәм жирле әһәмияттәгә мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт.

5) Жирлекнең жирле әһәмияттәгә мәсьәләләрен хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле мөлкәт.

2. Муниципаль берәмлекләрдә өлеге статьяның 1 өлеше таләпләренә туры килми торган мөлкәткә милек хокукы барлыкка килгән очракларда, өлеге мөлкәт федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда кире кайтарылырга (максатчан билгеләнешне үзгәртәргә) яисә читләштереләргә тиеш.

74 статья. Жирлекнең муниципаль мөлкәтен биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү

1. Жирле үзидарә органнары Жирлек исемненән Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары нигезендә муниципаль мөлкәткә мөстәкыйль ия булалар, файдаланалар һәм алар белән эш ителәр.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләренең жирле үзидарә органнарына вакытлыча яисә даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә башка килешүләр кылырга хокукы.

3. Жирле үзидарә органнары Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән башкарма хакимиятнең федераль органы билгеләгән тәртиптә муниципаль мөлкәт реестрларын алып баралар.

75 статья. Муниципаль предприятиелэр, учреждениелэр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Жирлек муниципаль предприятиелэр һәм учреждениелэр төзергә, үзгәртеп корырга һәм бетерергә, хужалык жәмгыятьләре төзүдә, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара оешмалар төзүдә катнашырга мөмкин. Муниципаль предприятиелэр һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючының функцияләрен һәм вәкаләтләрен вәкаләтле жирле үзидарә органнары гамәлгә ашыра.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиелэр һәм учреждениелэр эшчәнлегенең максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, әлеге предприятие һәм учреждение житәкчеләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә, аларның эшчәнлеге турында хисапларны әлеге Уставта һәм муниципаль хокукий актларда каралган тәртиптә тыңлый.

3. Жирле үзидарә органнары Жирлек исемнән субсидияр тәртиптә муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча җаваплы булалар һәм аларны үтәүне федераль законда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә тәэмин итәләр.

76 статья. Жирлек муниципаль милкен хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль мөлкәтне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары Жирлек Советы карарлары белән федераль законнар нигезендә билгеләнә.

2. Муниципаль мөлкәттән файдаланудан һәм хосусыйлаштырудан керемнәр Жирлек бюджетына керә.

77 статья. Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиеләргә, учреждениеләргә һәм оешмаларга карата мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектәге предприятиелэр, учреждениелэр, оешмалар белән, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, шартнамә нигезендә төзелә.

XIII бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

78 статья. Жирлек бюджеты

1. Жирлекнең үз бюджеты бар.

2. Жирлек бюджеты Жирлек Советының муниципаль норматив хокукый акты рәвешендә эшләнә һәм раслана.

3. Жирлек бюджетында Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга жиберелә торган керемнәр һәм аларга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә ашыруны тәэмин итү өчен бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләре, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр исәбеннән гамәлгә ашырыла торган керемнәр аерым карала.

4. Жирле үзидарә органнары Федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә шулар нигезендә кабул ителгән башка норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә федераль дәүләт хакимияте органнарына һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына Жирлек бюджеты үтөлеше турында хисап тапшыра.

79 статья. Жирлектә бюджет процессы

1. Жирлек бюджетын тәзү, раслау, үтәү һәм аның үтөлешен контрольдә тоту Жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль гамәлгә ашырыла. Жирлек бюджетын тәзү, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

2. Жирлек бюджеты проекты, Жирлек бюджетын раслау турында Жирлек Советы карары, аның үтөлеше турында еллык хисап, Жирлек бюджеты үтөлеше барышы һәм жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре саны турында квартал саен белешмәләр, аларны тотуга факттагы чыгымнар күрсәтеп, рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

3. Жирле салымнар турында муниципаль норматив-хокукый актларга үзгәрешләр кертү хакында Жирлек Советының муниципаль норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары керемнәрен үзгәртүгә китерә торган чираттагы финанс елында һәм план чорында үз көченә керә торган Жирлек Советының бюджет-хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган муниципаль норматив хокукый актлары Жирлек Советына чираттагы финанс елына һәм план чорына жирле бюджет турында карар проекты кертелгәнчегә кадәр 10 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

4. Жирлек бюджеты проекты өч елга төзелә һәм раслана (чираттагы финанс елы һәм план чоры).

5. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты проекты Жирлекнең чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәмин итү максатларында социаль-икътисадый үсеш фаразы нигезендә төзелә.

6. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә һәм аның таләпләрен үтәү белән кабул ителгән Жирлекнең Башкарма комитеты билгеләгән тәртиптә һәм срокларда Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә төзелә.

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджетлары проектларын тәзү түбәндәгеләргә нигезләнә:

Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә таләпләр) билгели торган Россия Федерациясе Федераль Собраниеһенә Россия Федерациясе Президенты юлламасы нигезләмәләре;

Россия Федерацияһенә бюджет, салым һәм таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре (Россия Федерациясе субъектлары бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре, муниципаль берәмлекләренең бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре);

социаль-икътисади үсеш фаразы;

озак сроклы чорга бюджет фаразы (бюджет фаразы проекты, бюджет фаразына үзгәрешләр проекты);

дәүләт (муниципаль) программалары (дәүләт (муниципаль) программалары проектлары, күрсәтелгән программаларга үзгәрешләр проектлары).

8. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет кытлыгына төп характеристикалар, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнарында, Жирлек Советының муниципаль хокукый актларында (бюджет турындагы карардан тыш) билгеләнгән башка күрсәткечләр булырга тиеш.

9. Жирлек бюджеты турындагы карар белән түбәндәгеләр раслана:

- Жирлек бюджеты керемнәренең баш администраторлары исемлеге;
- Жирлекнең бюджет кытлыгын финанслау чыганакаларының баш администраторлары исемлеге;
- бюджет ассигнованиеләрен төрләре бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары, төркемнәре (төркемнәре һәм төркемнәре) буенча бүлү яисә

чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнары классификациясе бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм программага карамаган юнәлешләр буенча), чыгымнар төрләре (төркемнәре һәм төркемнәре) һәм (яисә) максатчан статьялар, (муниципаль программалар һәм программага карамаган эшчәнлек юнәлешләре) буенча, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, Жирлек Советы муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән очракларда, бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бүлү;

- чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- бюджет ассигнованиеләренең гавами норматив йөкләмәләренә үтәүгә жибәрелә торган гомуми күләме;

- чираттагы финанс елында һәм план чорында Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- план чорының беренче елына Жирлек бюджеты чыгымнарының шартлы расланган (расланган) чыгымнарының гомуми күләме (максатчан билгеләнеше булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар исәбенә каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча) план чорының икенче елына Жирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменнән кимендә 5 проценты күләмендә (Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча);

- чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары;

- чираттагы финанс елыннан һәм план чорыннан соң килүче елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның югары чиге күрсәтеләп;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән Жирлекләр бюджетларының башка күрсәткечләре һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Жирлек Советы муниципаль норматив хокукый актлары нигезендә кабул ителгән күрсәткечләр.

10. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты турында карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм бюджет проектының икенче ел план чорының параметрларын өстәү юлы белән раслана.

Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты турында карар проекты расланган план чоры бюджеты күрсәткечләрен төгәлләштерә һәм төзелә торган бюджетның планлаштырылган чорының икенче елы күрсәткечләрен раслый.

Жирлектә күрсәтелгән бюджетның план чоры параметрларын төгәлләштерү түбәндәгеләрне күздә тотат:

- чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты турында карар проектына карау предметы булган күрсәткечләрне төгәлләштерүне раслау;

- Жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасының расланган күрсәткечләрен арттыруны яисә киметүне раслау яисә аңа бюджет ассигнованиеләрен Жирлек бюджетының өстәмә максатчан статьялары һәм (яки) чыгымнар төрләре буенча кертү.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта Жирлек Советына тәкъдим ителә:

- чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджетының һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

- агымдагы финанс елының узган чорынан соң Жирлекләрнең социаль-икътисадый үсешенең якинча нәтижеләре һәм агымдагы финанс елына Жирлекнең социаль-икътисадый үсешенең көтелә торган нәтижеләре;

- Жирлекнең чираттагы финанс елына һәм план чорына социаль-икътисадый үсеш фаразы;

- чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджетының төп характеристикаларын фаразлау (керемнәрнең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет кытлыгы);

- Жирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;

- бюджетара трансфертларны бүлү методикасы (методикалары проектлары) һәм исәпләре;

- чираттагы финанс елы ахырына һәм план чорының һәр елы ахырына муниципаль бурычның югарыгы чиге;

- агымдагы финанс елына бюджетның көтелгән үтәлешен бәяләү;

- Жирлек Советы, Ревизия комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән әлеге органнарның башкарма комитет белән каршылыклары барлыкка килгән очракта, тапшырыла торган бюджет сметалары проектлары;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексында һәм әлеге Уставта билгеләнгән башка документлар һәм материаллар.

Бюджет турындагы карар белән расланган очракта, муниципаль программалар һәм программага карамаган эшчәнлек юнәлешләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү турында карар проектына муниципаль программалар паспортлары төрләп тапшырыла.

Бюджет турында карар проектын бюджет ассигнованиеләрен бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бүлгән кушымта булмаса, бюджет ассигнованиеләрен бюджет чыгымнары классификациясе бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бүлгән кушымта бюджет турындагы карар проектына аңлатма язуына кушымта составына кертелә.

12. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты проектын төзү Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә Жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Жирлек башкарма комитеты чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турындагы карар проектын агымдагы елның 15 ноябреннән дә соңга калмыйча Жирлек Советы каравына кертә.

14. Жирлек Советының муниципаль норматив хокукый акты белән билгеләнгән Жирлек бюджеты турындагы карар проектын карау һәм раслау тәртібе бюджет турындагы карарның чираттагы финанс елның 1 гыйнварыннан үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 1841 статьясы нигезендә күрсәткеләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

15. Жирлек бюджеты турындагы карар, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яисә) Жирлек бюджеты турындагы карар белән башкасы каралмаган булса, финанс елының 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм 31 декабрә кадәр гамәлдә була.

Жирлек бюджеты турындагы карар билгеләнгән тәртіптә имзаланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

16. Жирлекнең жирле үзидарә органнары Жирлек бюджетының балансылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, муниципаль бурыч дефициты, күләме һәм структурасы, Жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча Татарстан Республикасы законнарының һәм федераль законнарның үтәлешен тәмин итә.

17. Жирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясенең бюджет законнары, салымнар һәм җыемнар турындагы законнар һәм башка мәҗбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә төзелә.

18. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган рәвешләрдә гамәлгә ашырыла.

19. Дәүләт хакимиятенең федераль органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрән финанслауга билгеләнү, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

20. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

21. Жирле бюджет проекты, жирле бюджетны раслау турындагы карар, аның үтәлеше турындагы еллык хисап, жирле бюджетны үтәү барышы һәм жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләренең, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренең саны турында квартал саен бирелә торган белешмәләр, аларның хезмәте өчен түләүгә факттагы чыгымнарны күрсәтеп, рәсми басылып чыгарга тиеш.

80 статья. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар "Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында" 2013 елның 05 маендагы 44-ФЗ номерлы Федераль закон һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алулар Жирлек бюджеты акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

81 статья. Гражданның үзара салым акчалары

1. Гражданның үзара салым акчалары дигәндә гражданның жирле өһәмияттәге конкрет мәсьәләләргә хәл итү өчен гамәлгә ашырыла торган бер тапкыр түләүләргә аңлашыла. Гражданның үзара салымы тәртибендә түләүләр күләме, саны жирлек составына керә торган торак пункт (жирлек составына керә торган торак пункт) халкының гомуми саныннан (яисә аның территориясенең бер өлеше) 30 проценттан артмаган һәм түләүләр күләме киметелергә мөмкин булган аерым категорияләрдән тыш, жирлек составына керә торган торак пункт) халкы өчен бертигез дәрәжәдә билгеләнә.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында күрсәтелгән түләүләрне кертү һәм куллану мәсьәләләре жириле референдумда, ә "Россия Федерациясендә жириле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25 статьясындагы 1 өлешенәң 4, 4_1 һәм 4_3 пунктларында каралган очрақларда, гражданныр жыенында хәл ителә.

81_1 статья. Инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс ягынан һәм башкача тәэмин итү

1. "Россия Федерациясендә жириле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 26_1 статьясында каралган инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс белән тәэмин итү чыганагы булып, муниципаль берәмлекнең тиешле чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәэмин итү максатларында бирелгән Россия Федерациясе субъекты бюджетыннан инициатив түләүләр һәм (яисә) бюджетара трансфертлар күләмнәрен исәпкә алып, инициатив проектларны гамәлгә ашыруга жириле бюджет турында карар белән каралган бюджет ассигнованиеләре тора.

2. Инициатив түләүләр дигәндә, конкрет инициативалы проектларны гамәлгә ашыру максатларында Россия Федерациясе законнары нигезендә ирекле нигездә түләнгән торган һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гражданнырның, шәхси эшқуарларның һәм төзелгән юридик затларның жириле бюджетка күчерелә торган акчалары аңлашыла.

3. Инициатив проект гамәлгә ашырылмаган очрақта, инициатив түләүләр аларны жириле бюджетка күчергән затларга (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш. Инициатив проектны гамәлгә ашыру йомгақлары буенча инициатив проектны гамәлгә ашыру максатларында файдаланылмаган инициатив түләүләрнең қалган өлеше барлықка қилгән очрақта, күрсәтелгән түләүләр аларны жириле бюджетка күчергән затларга (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш.

Жириле бюджетка акча күчергән затларга (шул исәптән оешмаларга) қире кайтарылырга тиешле инициатив түләүләр суммаларын исәпләү һәм қире кайтару тәртібе вәқиллекле органның (вәқиллекле орган вәқаләтләрен гамәлгә ашыручы гражданныр жыены қарары) норматив хоқуқый акты белән билгеләнә.

4. Инициатив проектларны гамәлгә ашыру шулай ук қызыксынган затларның ихтыярий мөлқәти һәм (яисә) хезмәти қатнашулары рәвешендә дә тәэмин ителергә мөмқин.

82 статья. Жирилекнең муниципаль бурықлары

1. "Россия Федерациясендә жириле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль

законның 2661 статьясында каралган инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс белән тәэмин итү чыганагы булып җирле бюджет турындагы карарда каралган бюджет ассигнованиеләре, шул исәптән муниципаль берәмлекнең тиешле чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәэмин итү максатларында бирелгән Россия Федерациясе субъекты бюджетыннан инициатив түләүләр һәм (яисә) бюджетара трансфертлар күләмнәрен исәпкә алып төзелгән акчалар тора.

2. Җирлек исеменнән муниципаль бурыч алуларны гамәлгә ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә Җирлек Башкарма комитетына карый.

83 статья. Җирлекнең җирле бюджетын үтәү

1. Җирлекнең җирле бюджетын үтәү Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Җирлек бюджеты касса һәм ведомство буйсынуындагы чыгымнар бердәмлеге нигезендә башкарыла.

3. Җирлек бюджеты үтәләшенә касса хезмәте күрсәтү, бюджет акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

4. Җирлек бюджетын үтәү Җирлек халкының жыелма бюджет бүленеше һәм Җирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

84 статья. Бюджет хисабы. Җирлек бюджеты үтәләше турында еллык хисап

1. Җирлекнең бюджет хисабы еллык.

2. Җирлекнең бюджет хисабы бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисабы нигезендә Җирлек башкарма комитеты тарафыннан төзелә.

3. Җирлекнең бюджет үтәләше турында еллык хисап Җирлек Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Җирлек бюджеты үтәләше турындагы еллык хисап, аны Җирлек Советына тапшырганчы, тышкы тикшерү узарга тиеш, ул бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисапчылыгын тышкы яктан тикшерүне һәм Җирлек бюджеты үтәләше турында еллык хисапка бәяләмә эзерләүне үз эченә ала.

Жирлек Советының бюджет үтөлеше турында еллык хисабын тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексының һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексының таләпләрен үтәү белән Жирлекнең Ревизия комиссиясе яисә Жирлек Советы тарафыннан муниципаль хокукий акт белән билгеләнгән тәртиптә тарафыннан гамәлгә ашырыла.

5. Жирлекнең башкарма комитеты аңа бәяләмәне эзерләү өчен Жирлекнең бюджеты үтөлеше турында хисапны агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча тапшыра. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка бәяләмә эзерләү Бюджет акчалары баш администраторларының еллык бюджет хисабының еллык бюджет тикшерүе күрсәткечләре нигезендә 1 айдан артмаган срокта уздырыла.

6. Ревизия комиссиясе тарафыннан Жирлек Советына Жирлек бюджетының үтөлеше турында еллык хисапка бәяләмә Жирлекнең башкарма комитетына бер үк вакытта юллау белән тапшырыла.

7. Ел саен, агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча, Жирлек башкарма комитеты, хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтөлеше турында Жирлек Советы карары проектын теркәп, хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапны, Жирлек бюджеты үтөлеше турындагы башка бюджет хисабын һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документларны Жирлек Советына тапшыра.

8. Жирлек Советы Жирлек бюджетының үтөлеше турында еллык хисапны карау нәтижәләре буенча Жирлек бюджетының үтөлеше турында еллык хисапны раслау яисә кире кагу турында карар кабул итә.

Жирлек бюджетының үтөлеше турында еллык хисап Жирлек Советы тарафыннан кире кагылган очракта, ул күрсәткечләргә дәрәжә түгел яисә тулы чагылдыру фактларын бетерү һәм 1 айдан артмаган срокта кабат тапшыру өчен кайтарыла.

9. Финанс елы өчен Жирлек бюджеты үтөлеше турында хисап Жирлек бюджеты үтөлеше турындагы карар буенча Жирлек бюджеты керемнәренә, чыгымнарының һәм кытлыгының гомуми суммасы күрсәтеләп раслана.

Финанс елында жирлек бюджеты үтөлеше турында хисапта Жирлек Советы карарына аерым кушымталар белән түбәндәге күрсәткечләр раслана:

- бюджетлар керемнәрен классификацияләү кодлары буенча Жирлек бюджеты керемнәре;

- керем төрләре кодлары, дәүләт идарәсе секторының бюджет керемнәренә карый торган операцияләрен классификацияләү буенча Жирлек бюджеты керемнәре;

- Жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча Жирлек бюджеты чыгымнары;

- бюджетлар чыгымнары классификациясенең бүлекләре һәм бүлекчеләре буенча Жирлек бюджеты чыгымнары;

- бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакалары классификациясе кодлары буенча Жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;

- бюджетлар кытлыгын финанслау чыганакалары төркемнәре, төркемчеләре, статьялары, кодлары буенча Жирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары.

85 статья. Муниципаль финанс контроле

1. Жирлек Советы түбәндәге финанс тикшерүе рәвешләрен гамәлгә ашыра: бюджет турындагы карарлар проектларын тикшерү һәм раслау барышында алдан контроль; бюджет турындагы карарлар проектларын тикшерү һәм раслау барышында агымдагы контроль; Жирлек Советы утырышларында бюджет үтөлешенең аерым мәсьәләләрен карау барышында агымдагы контроль; бюджет үтөлеше турындагы хисапны карау һәм раслау барышында аннан соңгы контроль; шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә контрольнең башка рәвешләре.

2. Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә контрольнең башка рәвешләре.

Жирлек Советы финанс контролен Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә гамәлгә ашыра.

2. Бюджет хокук мәнәсәбәтләре өлкәсендә тышкы муниципаль финанс контроле Жирлекнең Ревизия комиссиясенең контроль эшчәнлегә булып тора.

3. Бюджет хокук мәнәсәбәтләре өлкәсендә эчке муниципаль финанс контроле Жирлек Башкарма комитетының органнары (вазыйфаи затлары) булган муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчәнлегә булып тора.

4. Алдан тикшерү Жирлекнең жирле бюджетын үтәү барышында бюджет бозуларын кисәтү һәм булдырмау максатларында башкарыла.

5. Аннан соңгы контроль аларны үтәүнең законлы булуын, исәпкә алуның һәм хисаплылыкның дәрәслеген билгеләү максатларында Жирлек бюджетын үтәү нәтижәләре буенча гамәлгә ашырыла.

XIV БҮЛЕК. Жирлек Уставын кабул итү. Гамәлдәге Уставка үзгәрешләр кертү

86 статья. Жирлек Уставы проекты эзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар Жирлек Советына Жирлек башлыгы, Жирлек Советы депутатлары, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре тарафыннан кертелергә мөмкин.

2. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты эзерләү өчен Жирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Жирлек Уставы проекты, Жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, Жирлек Уставын кабул итү, Жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турындагы мәсьәләне караганчы 30 көннән дә соңга калмыйча әлеге Устав проекты, муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен Жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән тәртиптә бастырып чыгару (халыкка житкерү) белән бергә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш. Жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук муниципаль берәмлек уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Россия Федерациясе субъекты конституциясе (уставы) яисә законнары нигезләмәләрен әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында үзгәртү кертелгән очракта, гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Уставка үзгәрешләр Уставта беркетелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә һәм аларны хәл итү вәкаләтләрен Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнарга туры китерү максатларында гына кертелү очракларыннан тыш, Жирлек Советы утырышында Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты буенча аларны карау алдыннан әлеге Устав нигезендә гавами тыңлаулар үткәрелә.

87 статья. Жирлек Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты карау Жирлек Советы тарафыннан Жирлек Советы регламенты нигезендә кимендә ике укылышта гамәлгә ашырыла.

2. Жирлек Уставы проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проектын беренче укылышта кабул иткәннән соң, әлеге проект Жирлек башлығы тарафыннан Жирлек Советы депутатларына, хокук чыгару инициативасы хокукына ия башка субъектларга төзәтмәләр кертү өчен жиберелә.

3. Жирлек Уставы, Жирлек Советы карарына үзгәрешләр кертү турында карар Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.

3.1. Жирлек Уставына кертелгән жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешүне үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр (Жирлек Уставын федераль законнарға туры китерү очрақларыннан, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларының вәкаләтләре, вәкаләтләр вакыты, сайлау тәртибе үзгәрүдән тыш) Жирлек Советы вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң үз көченә керә.

4. Муниципаль берәмлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукий акт белән жирлек уставын яңа редакциядә баян итү рәхсәт ителми. Бу очракта муниципаль берәмлекнең яңа уставы кабул ителә, ә муниципаль берәмлекнең элек гамәлдә булган уставы һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукий актлар муниципаль районның яңа уставы үз көченә кәргән көннән үз көчләрен югалткан дип таныла.

88 статья. Жирлек Уставының, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карарның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында Жирлек Советы карары, алар кабул ителгәннән соң, Жирлек башлығы тарафыннан федераль законда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алу өчен муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органына жиберелә.

2. Әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында Жирлек Советы карары, алар дәүләт теркәвенә алынганнан соң рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш һәм алар рәсми басылып чыкканнан соң (халыкка житкәргәннән) үз көченә керә.

Жирлек башлығы муниципаль берәмлек Уставын, муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукий актны муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органыннан кайткан көннән соң жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

3. Муниципаль берәмлек Уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр, жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешү (муниципаль берәмлек

уставын федераль законнарға туры китерү, шулай ук жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларының вәкаләтләрен, вәкаләтләре срокларын, сайланулы вазыйфаи затларын сайлау тәртибе үзгәрү очрақларыннан тыш) муниципаль берәмлек уставына күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукий актны кабул иткән муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы вәкаләтләре срогы чыккач үз көченә керә, ә муниципаль районның вәкиллекле органы формалашкан очрақта-муниципаль берәмлек уставына күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукий актка кул куйган муниципаль берәмлек башлығы вәкаләтләре срогы чыкканнан соң үз көченә керә.

4. Муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукий акт белән кертелә, ул түбәндәгечә рәсмиләштерергә мөмкин:

1) муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органының аның рәисе һәм муниципаль берәмлек башлығы яисә муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы рәисе вәкаләтләрен башкаручы муниципаль берәмлек башлығы тарафыннан имзаланган карары белән;

2) вәкиллекле орган кабул иткән һәм муниципаль берәмлек башлығы тарафыннан имзаланган аерым норматив хокукий акт белән. Бу очрақта әлеге хокукий актта аны кабул итү турында вәкаләтле орган карарының реквизи́тлары күрсәтелә. Вәкиллекле органның әлеге карарына муниципаль берәмлек Уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы күчмә нигезләмәләрне һәм (яисә) нормаларны кертү рөхсәт ителми.